

Василь Барка
—ф—

ВЕРШНИК

НЕБА

ВЯСЛАВ ВЯРКА

ВЕРШНИК
НЭБЯ

ВАСИЛЬ БАРКА

Мистецьке оформлення
Якова Гніздовського

ВЕРШНИК НЕБА

ЕСЕІ

diasporiana.org.ua

Перевидане заходом Пластового Племени
„Перші Стежі”

Нью Йорк

1972

«І побачив я небо відкрите; і от — кінь білий, і хто сидить на ньому, Вірний зветься і Правдивий, і в справедливості судить і воює. Очі його — полмінь огню; на голові його діядеми численні; мав ім'я написане, якого ніхто не знав, тільки він сам».

(«АПОКАЛІПСИС» XIX, 11 - 12)

ГОСПОДЬ ВІКІВ І СЕРДЕЦЬ

Злагода вселенського поля незрівняно оспівана у «Фавсті» Гете: серед чудесности світотвору, в хорі «братніх сфер», сонце звучить піснею змагання, як грім, — ідучи призначеним шляхом. Але ще гарніший устрій людського серця, де в пресвітлому законі злагоджені: любов до ближніх і особлива любов до сім'ї, і найвища — до Бога. Без віри в Нього, кожне серце стемнене і схилене в гріх, а щоденне життя — нещасне.

З'являються вражаючі ознаки, передбачені в євангельських притчах.

На Генісаретському озері Ісус звелів Петрові: попливти на глибину і закинути сіті для лову. Петро відповів, що цілу ніч трудилися марно; але послухав. Тоді враз стільки риби вловили, що сіті проривалися; човни доверху наповнено.

Подія має сокровенний змісл і повчає вічно. Без Христа — духовна ніч, коли робота людська даремна, але вдень, із Ним, праця закінчується успіхом: матеріальним і духовим.

І який збіг обставин! — тепер в країнах з державним безвір'ям для режиму й суспільности, рибні багатства помітно занепадають. Хоч багато річок і також моря кругом. Преса, тривожачись, помістила низку статей про таємницю: чому зникає риба в річках і морях? Певно, тут наслідок негосподарности; але, через нього, чи це не «знамення»?

Потверджується притча і ще — з характерним значенням. Риба від часів катакомб, це символ Христа Евхаристії. П'ять літер грецької назви: «Ιχτις» (риба), становлять початки слів, що означають: Ісус Христос, Син Божий — Спаситель.

Христос сказав: «Без мене не можете нічого робити». Письменник церкви Августин Блаженний, що провів юність без віри, скрикнув: «Недобре мені без Тебе, Господи!» Бо ще більша, ніж у житті матеріальному, твориться руїна для серця без віри. Воно втрачає дивну злагоду і зводиться до стану демонів. Це відчував поет світлого ладу серця, Пушкін, який посвідчив: «Я знайшов Бога, якраз

тому, що Він існує». Так приходять до Христа — «живого істинного Бога», як означено в «Неофітах» Шевченка. Ні одне велике серце митця в світі не зосталося сліпим для Спасителя. Рафаель на картині «Преображення» змалював гору Фавор: апостоли упали ниць, при сьйві розкритого неба, де Христос — весь у великому світлі, як ореолі з чудесною прозорістю. На іконі XIV століття, з Переяслава, преображений Ісус — у шестипромінній зірці, білій, як сніг, у обводі жемчужного кола, на золотому небі. З'явилася слава Спасителя, доти прикрита „видом раба”.

Переказ малює Ісуса світловолосим і голубоокиим, високим на зріст, але худим. Він прямий нащадок царя Давида, пророка і співця, і в Ньому була духовна велич найславнішого дому. Його зразу впізнавали в натовпах. Відчувалася в Ньому божественна привабливість, і діти радо линули до Нього — так, що апостоли починали спиняти їх.

В Євангелії Луки читаємо: «Слово Його було владне». Вояки, що в ніч перед розп'яттям прийшли схопити Його, почули відповідь: «Це — Я», відступили і впали на землю. Багатому митарю Він звелів: «Иди за Мною!» — і той усе покинув і пішов. Ісус сказав: «Я — хліб життя, що зійшов з небес; хто їсть цей хліб, буде жити вічно». «Я — світло». Крізь два тисячоліття Його світло шириться в народах, як від сонця духовного. Справді, є в характері Ісуса подібність до сонця: в могутній і постійній ясності, в невичерпності тепла його любови. «Прийдіть до мене всі струджені і пригнічені!» — кликав Він, приготувавши кожному благодать і втішення. Безгрішний і кроткий, прощаючий і люблячий, Він — видимий образ Бога. Апостол Філіпп просив: «Покажи нам Отця — і вистачить нам». Ісус відповів: «Хто бачив Мене, той бачив Отця»; «Я в Отці і Отець в Мені».

Людське серце, без віри в Нього, тратить благословенну злагоду: як планета, відірвана від світоча, відходячи в темну смерть. Але шукання Його світла вщасливорює серце. Він перебуває «в світі неприступному». на «святій горі», в «святomu святих». Він, згідно з словами Діонісія Ареопігита, — «Цар віків», «Істина», «нерушима кріпость тих, що увірували». Перед поглядом Його стають в одночасній відкритості всі віки і події. Його святість безмежна, і ніяке інше звертання до Нього, крім благоговійної молитви, не є правда. В Літургії на Пасху співають: «Господь господствующих приходит... перед

Ним — ангельські сонми з усім Зверхництвом і Владою, многоочиті херувими і шестикрилі серафими, що лиця закривають і співають: амілуя». Його влада основана любов'ю і зброя Його — хрест, на якому Він прийняв смерть і який дав, як ключ неба: для всіх.

У двері кожного серця, що втратило блаженну злагоду, Він стукає, кличучи пробудитися і йти за Ним, як сонцем, і нести свій хрест. І говорить через «Одкровення» Іоана, улюбленого учня свого: «Будь вірний до смерти, і Я дам тобі вінець життя».

УДІЛ ЗАКХЕЯ

Нагорна проповідь Ісуса Христа має провідний вислів: «Блаженні вбогі духом, бо їхнє Царство Небесне». Хто ж такі — „вбогі духом”? Це — смиренні.

У різних народів старовинні вислови стверджують смиренність, осуджуючи гординю; наприклад: «Повний колос до землі гнеться, пустий угору дереться»; або: «У вській гордості сатані багато радости». Соломон, цар із найславніших, усе мав найкраще: скарби, палаци, коштовні пахощі, блискучі одежі, вродливі жінки, окраси, землі, рудні, слуги, зброю, коні, військо тощо. В дозрілій мудрості він сказав, що все те — ніщо, по-гебрейськи: „гевел”, себто подув вітру. Але воно схилило його в гріх.

Переказують, як страшно згордився шведський король Карл XII, кинувши свої могутні війська в битву; він вигукнув, що якби ангели Божі звеліли вернути їх, він би не послухав. І от, стративши війська, він сам, поранений, ледве врятувався.

Перший і найпрекрасніший з ангелів, «Денниця», «Носій світла», як сказано в пророка Єзекіїля, — був «помазаним херувимом, щоб осяювати», «в саду», «на Святій Горі Божій, ходив серед дорогоцінних каменів». Але «від краси твоєї згордилося серце твоє; від марнославності твоєї занапастив мудрість свою». Денниця сповнився неправди і був низвергнутий як нечистий і обернувся в диявола.

Весь матеріалізм і безвиглядне строєння з ним — це модерний міт Вавилонської вежі, з адською гордістю мети: супроти неба вивищити безсвятисний людський витвір.

В сербській легенді, якою захоплювався письменник Метерлінк, доля дала багатства вбогому господареві з умовою: вони будуть записані на племінницю. Влітку той господар дививсь на лани, радіючи, а коли чужинець, що проходив мимо, спитався: «Чиї лани?» — він, згорділий, забувши умову, сказав: «Мої!». Враз схопилась пожежа в полі. Господар побіг за чужинцем і закричав: «Я помилився! Не мої лани, а племінниця!». Тоді пожежа вляг-

лась. Наївна легенда висловила таємницю життя, з нагородою для смиренности і карою для гордині; а також — з милостю для покаяння.

В 1941-42 роках поразки армій СРСР були карою за демоніякальну зухвалість і тортурство сталінщини, так само, як наступні поразки німців — карою за пекельну гординю гітлерівщини і її жорстокість. В лютому 1944 року стався значущий випадок на Корсунь-Шевченківському напрямку, біля Дніпра. Німці попали в огневий казан, значно щільніший, ніж під Сталінградом. Спроби вирватись були розбиті. Свідок оповідає: в снігу «шеренги солдатів і офіцерів... опустились на коліна. Німці молились, одні склавши разом долоні й підвівши очі в небо, другі безсило уронивши голову на груди, і вони вимовляли слова молитви, і вимова ця зливалася в неголосний і дивний шум. В густючій півтьмі розляглось важке, глухе ридання». Потім сніжна буря закрила степ, і крізь шквальний вогонь головної групі пощастило на 15 хвилин прорвати оточення й вибігти. Там лікувались від bestialьної гордості.

Від сивої старовини мудрі мужі радили вибирати шлях смиренности; грецький філософ Епіктет наставляв: «Будь ніщо в твоїх власних очах, — якщо ти прагнеш подобатися, ти страчений. Поступайся перед всіма людьми... Допомагай усім!».

Але найповніше дух смиренности розкрито в Біблії. По слову Спасителя, ніхто не ввійде в Царство Небесне, не ставши — як діти: з їх щирістю, кроткістю «малих оцих», і чистотою серця. Бог вибирає «вбогодуцих», за виразом Шевченка, супроти зарозумілості гордців. Ніхто не сміє величатись перед небом. Апостол Павло вчить: «Немудре світу вибрав Бог, щоб осоромити премудрих, і безсильне світу вибрав, щоб осоромити потужне; і незначне світу і погоржене вибрав Бог, і те, чого нема, щоб те, що є, в ніщо обернути» (До Коринтян 1. глава 1, стих 27). І далі: «Хто хвалиться, нехай хвалиться в Господі»; «Христос став для нас гордістю».

Закхей, низький на зріст і скромний, зліз на дерево, щоб побачити Христа, і удостоївся прийняти Господа в своїм домі. Всім узяти собі «уділ Закхея» радив Джон Рескін, визначний англійський мислитель і реформатор. Бо смиренність відчиняє двері вічного рятунку, набли-

жаючи прощення. У своїй молитві Фома Кемпійський написав про «смирненне скрушення» як жертву, благоуханну перед лицем Господа більше, ніж «куріння фіміяму і миро запашне».

Цікавий приклад знаходимо в св. Василя Великого: одна коротка мить відділяє розкриті очі, що бачать сонячне небо, від очей закритих, в темряві нашої тілесности. Якщо гордість — це самозасліплення своєю минуністю, то смиренність — це відкриті очі, що бачать духовне світло Боже. І через те «ніхто з розумних не буде гордий», — повчав праведник.

КЛЮЧ ДО ЖИТТЯ:

ТИМЧАСОВОГО І ВІЧНОГО

Великі релігії, передусім християнство, освячують любов. Перський поет-філософ 13-го століття Джелаледдін Румі казав: «Астролябія таємниць Божих — це любов.»

Ніхто її не пояснив, як і не перемиг. Ніхто без неї не збудував нічого вартісного: на байдужості або ненависті — особистій, клясовій, чи ненависті війни. Під час війни, в павзах між обстрілами з мінометів і гармат, через фронтову смугу переходили жінки в сусіднє село по молоко для дітей. Війна з її страхом видавалась такою нікчемною проти материнської любови. На стару вдову донесли сусіди, що в дворі вона сховала важко пораненого червоноармійця. За такий переступ проголошено було смертну кару: і схованому і господарям. Прийшли німці брати на розстріл. Стара жінка відчинила фіртку і вхопилася за стовп, щоб не впасти.

— Нащо ти сховала солдата? — спитав офіцер через перекладача.

Вдова, трохи отямившись, відповіла:

— Я тільки мати. Коли тебе поранять і ловитимуть, я і тебе сховаю. Мій син мобілізований. Може, чиясь мати його врятує.

Офіцер мовчав; потім зняв картуз, постояв трохи, повернувся і пішов геть, за ним — вояки і перекладач.

Материнська любов перемагала війну з її ненавистю і різницею фронтів і націй, кладучи жертвою власне життя самих добрих людей. Скільки розстріляно тоді за рятування, зокрема — рятування євреїв і допомогу полоненим. Це любов, що її заповів Христос у **новій заповіді**. Нема єлліна — нема юдея! Про цю любов не писано під час війни в часописах. Вона становить, називаючи по-гебрейськи, «зафаніяг» — таємницю Божу. Її силою люди стають на місця ангелів: в їх обов'язках на землі. Не та любов формальна, що означив вірш грецького трагіка Евріпіда, пригаданий у повченні святого Василя Великого:

«Язык побожився, а душа зовсім не божилась.» Ні! любов діяльна, що виявляється навіть проти крайньої загрози, знущання бруду, розпачу, вбивства, дикости, і не відступить, хоч загине. Апостол Іоан писав:

«Бог є любов, і хто пробуває в любові, той пробуває в Богові, і в нім Бог пробуває» (I Послання 4 : 16).

Понад сто років жив апостол Іоан, улюблений учень Ісуса Христа. Сивого і немічного апостола приносили на руках до церкви. Він, замість проповіді, повторював те саме: «Діти мої, любіть одні одних!» А на запитання, чому повторює, відказував: «Це — заповідь Господа, і якби вона була одна, її однієї досить було б для спасіння».

З любови божественної стався прихід Ісуса Христа в світ: Його Різдво, і також — Його Розп'яття, і смерть на хресті в жахливій агонії; і Його Воскресіння: все — для порятунку душ людських.

Любов має вище знання. Хто пішов проти її голосу в собі, той терпить велике нещастя, приклад чого бачимо в п'єсах Шекспіра: „Король Лір“, „Отелло“, „Коріолан“.

У посланні до коринтян апостол Павло сказав, що коли б він говорив усіма мовами людськими і ангельськими, і мав дар пророцтва і знав усі таємниці, і всяке знання і віру, так що передвигав би гори, і якби роздав усе майно, і сам пішов на спалення, але не мав любови, то він був би ніщо. Він писав:

«Любов довготерпить, милосердствує, любов не задрить, не підноситься, не гордиться, не безчинствує, не домагається свого, не дражниться, не мислить зла. Радіє правді, всьому вірить, всього надіється, все переносить» (До Коринтян I, 13:1-8).

Тепер, як ніколи, протистоять любов і ненависть. Від „Божої гори“, „святилища“ і всього неба любови, аж до чорного підсвіття злоби. Затоплюючи злістю, обіцяють збудувати новий порядок: на ненависництві, обгорнутому в „гуманізм“. Але, без любови, це обертається в життя під страхом, нудьгою і злиднями. Без любови не буде поладження світових проблем, як показалося після двох марних війн. Тільки любов у Христі дає ключ до вічної долі душі і до впорядкування щоденного життя.

Як оповів французький романіст Бальзак у новелі

«Обідня атеїста», ця любов приводить найзавзятішого безбожника, славетного лікаря Деплена, в церкву Богоматері. Кидає його на коліна, молитися під час панахиди, чотири рази щороку і двадцять сім років підряд, за вбогого і побожного водоноса Буржа, що колись врятував його від загибелі і на свої останні мозольні копійки дав йому освіту.

І в книзі святого Бонавентури — така багатозначна нагадка: що серафими, себто, „полум'яні“, які уособлюють любов і милосердя, перебувають найближче до Божого престолу.

«ЩО ЄСТЬ ІСТИНА?»

Від істини приходиться світло для серця, щоб жити в вірній надії і чистоті; без нього серце каліється і падає в безчестя.

Світочем істини, від Христа поставлена Церква. Одночасно дано допоміжну силу в шуканні правди — творчим геніям. Недавно відзначалося двохсотліття з дня народження Фрідріха Шіллера (1759 - 1805), німецького поета, в одній із п'єс якого нещасна, але чиста душа, гине, мріє про кращі часи... коли золоті корони в ціні впадуть, а піднімуться в ціні серця — з правдою.

На сьогодні, як відзначив американський філософ Томас Мертон у книзі «Мовчазне життя», слово „правда” втратило глибокий вплив на свідомість. Сам Томас Мертон, чесний шукач правди, пройшов шлях від агітатора в Гаарлемі, муринській ділянці Нью-Йорку, і аж до постриження в ченці — вічні мовчальники, що вбого одягаються і тяжко працюють.

Сучасність формально схвалює істину, але в житті відвертається від неї, як колись Пілат, друг Цезаря і прокуратор Юдеї. Він, судячи Христа, питає, піднявши руку в скептичному жесті: «Що єсть істина?» — так його зображують на своїх картинах знані майстри. Пілат не бачив, що перед ним — Творець всякої істини. Творець, про якого потім найглибший правдошукач світового письменства, Ф. Достоєвський, сказав: «Немає гарнішого, змістовнішого, милішого і досконалішого, ніж Ісус... якщо хтось міг би доказати мені, що Христос поза правдою, — я волю бути з Христом.»

Відкинувши істину, Юдея перестала існувати і Рим цезарів упав назавжди. На його руїнах народи, що прийняли Христа, збудували могутні держави і поставили Європу на чолі світового розвитку.

Англійський історик Арнольд Тойнбі довів, що новочасна наука на Заході родилася з послідовного християнського шукання і дослідження правди, в духовному перевороті XVI століття. Звідси — весь сучасний прогрес. І от, стоячи перед істиною і бачачи її дивні плоди, су-

часність здебільшого питає зневірено: «Що єсть істина?»

Забуто висновки життя найбільших геніїв духовної творчості, наприклад, поета Гете, який писав: «Я дивлюся на всі чотири Євангелії, як на цілком правдиві, бо в них є відсвіт величі, випромінюваної від особи Христа, що була така божественна, як завжди бачено її на землі». Гете поставив цю правду над своїм „клясицизмом” духу.

Немає вищої правди, як у словах Христа: «Я єсть дорога і істина і життя» (Іоан XIV : 6).

Чому ж сучасність відвертається від Христа, чий погляд, за висловом праведника Іоана Кронштадтського, — «безліччю безлічів разів ясніший від проміння сонячного». Причина відвороту — наша гордість. Ми згодні на істину, над якою уявляємося, як вищі і судді.

Однак, істина Христова в її високості безмежно переважає людську спроможність. Як означив поет-містик Іван від Хреста (Хуан де ля Крус, XVI вік) — «ні уява не здібна уявити і ні розум збагнути навіть наближеного значення єдності з Богом».

Все ж народна мудрість вірно твердить: від серця до Бога навпростець дорога. Незбагненна істина відкрита простій вірі, як у дітей. Про це містичне зверхпізнання Христової істини через віру вчили найвидатніші богослови: Августин Блаженний, Майстер Екгарт, Фома Аквінат, Григорій Палама, святий Бернар та інші. Пізніше, в XVIII віці, філософ Кант угрунтував учення про інтуїтивне пізнання істини — відразу, без попередньої логічної аналізи. Отже, дано істину безкінечної святости і можливість пізнати її. Однак, часто сучасність відвертається в омани: матеріалізм, повоєнний екзистенціалізм, нео-ніцшеанство, „зен”-ізм тощо.

А в щоденному житті — знезага до правдомовности; бо вже серця без світла, і скаламучені. Прислів'я вірно змальовують становище: «правда ясніша від сонця, та її з свічкою шукають»; «топчи правду в калюжі, а вона все чиста буде»; «ні копійки в кишені, зате душа — як дзеркало»; «хто з правдою зрідниться, той грому не боїться».

Відвернувшись від істини, сучасність утрачає подвійний скарб: світло для серця і силу найбільшого визволення. Ще філософ Платон (V - IV в. до н. е.) радиив кожному: хай прагне пізнати істину і він звільниться від всяких смутків. Слова Платона — це передвістя мов перша виднота перед сходом сонця-Христа, який учить:

»пізнайте правду і вона визволить вас» (Іоан VIII, гл. 32). І далі: «Кожен, хто чинить гріх, той невільник гріха». І ще далі пояснено, що істина визволяє від влади диявола у в'язницях гріха і смерті.

Тому св. Павло мав апостольство до народів: «відкрити їм очі, щоб вони навернулись від сатанинської влади до Бога» (Діяння 26:18). Це звільнення від гріха здійснюється «для насліддя з освяченими» і життя безкінечного. Римський раб-християнин був безмірно вільніший, ніж його власник, погрузлий у нечестях. Також віруючі колгоспники на Україні духовно перемагають, бо вони, в праведності, незрівняно вільніші душами, ніж в'язні гріха, грізні начальники.

Хто з вірою в істину Христа, той — людина „святої правди”, як любив казати Шевченко, беручи слова з Євангелії, а ця правда перемагає смерть, гріх, і всяке рабство — навіки.

БУДІВНИЧІ НАУКИ І РЕЛІГІЇ

Старовинна японська мудрість учить: «Каміння летить на дерево, на якому є плоди».

Тепер багато нападок на релігію. В декотрих великих енциклопедіях проголошують, мовляв: «Релігія своєю сутністю ненаукова. Релігія — опіум для народу».

Із тією думкою про опіум Енгельс звертався листовно до Дарвіна, хвалячи його книгу «Походження видів», як „нищівний удар” по релігії, Церкві і Біблії.

Дарвін відкинув похвалу і відповів, що він сам і його сім'я — глибоко релігійні люди і він просить не робити з його книги висновків, які ображають релігійні почуття віруючих. Енгельс за напад на релігію дістав спростування від одного з найбільших творців науки того часу. Науку і релігію Дарвін згоджував у своїй душі.

Не формально-логічне згодження на папері, але живе, в серцях майже всіх геніїв науки, дає вирішальну відповідь. Академік Павлов був церковним старостою до кінця життя. Видатні українські вчені і мислителі нових віків, починаючи від філософа Сковороди і до геохіміка Вернадського, були людьми релігійними.

Погляньмо, як визрівали плоди віри.

Американський проповідник XIX століття Голлевей писав у книзі «Походження і зріст духовного життя»: «Які дивні міріади джерел, що завжди б'ють і виливають повноту води і все ж не перестають! Які дивні великі поля блискучих айсбергів... Яке дивне сонце, що сходить, ширячи промені світла і тепло навкруг на мільйони миль, осяюючи цілу соняшну систему і даючи життя і освітлення для безлічі живих істот!.. Який дивний весь світ матерії, відкритий вдень, і всі зорі неба, відкриті вночі... Яка дивна ця життєвість, що, вперше побачена в мікроскопі, є та сама в усіх родах істот живучих! І дивне джерело всіх цих живих істот пояснимо тільки так: «Рука, що створила їх, це рука божественна».

Голлевей окреслив шлях, який пройшли одночасно і наукова і релігійна думка — до спільного висновку про божественність світопорядку і до пізнання божественної сили Творця.

Основоположник наук Арістотель писав:

«... ті, що першими звернули свій погляд на небозвід, на впоряджені ряди зірок і обертання сонця, шукали Творця і керівника... Все це не могло виникнути випадково, але повинно бути твором одвічної сили».

Також Бекон, фундатор новітньої філософії, стверджує:

«Я радше повірю в байки, ніж у те, що всесвітній твір — без розуму». «Це правда: що мала філософія схиляє свідомість людини до атеїзму, але глибина в філософії приводить людський розум до релігії».

Математик Ньютон пильно вивчав око, його будову і оптику. Око весь час приймає мільйони вражень і точно відтворює в барвах і обрисах, як ні один фотоапарат. Око має найдосконаліші пристрої для „наставлення” і дивовижно складну лабораторію з масою колбок і реторт, де відбуваються фотохімічні процеси і звідки враження передаються в свідомість. Побудова ока без свідомого прикладення всіх знань оптики, була б цілковито неможлива. І тому Ньютон сказав, що одна будова ока доводить існування Бога.

Галілей, який вірив у правду Біблії, прочитав там, у книзі Іова, як Бог „поклав вагу” для вітру; і Галілей тоді відкрив закон важучости повітря.

Один з поршорядних творців модерної астрофізики, Джінс, писав, що образ світу, як великої машини без Бога, скрахував, і тепер наука бачить світ як **велику думку Творця**. Також батько сучасної атомістики і автор теорії релятивности, Айнштайн, визначив, що релігійне почуття, це «сила всякої справжньої науки». Недавно видатний знавець термоядерної фізики, керівник інституту дослідів, сказав так: «Християнство ґрунтується на великому числі фактів. І тому наша віра є таким самим істотним елементом науки, як і всяка інша наукова правда».

Це надзвичайний факт нашої сучасности: якраз у роки найбільш вражаючих наукових відкриттів, найвизначніші вчені урочисто проголошують свою віру в Бога. Бо через ті відкриття виявилася незбагненна мудрість Його — в порядках і житті всесвіту: Його твору.

Одно з святих чудес Європи, це — собор у Кельні. Його грандіозність і красу середньовічні люди пояснювали допомогою демона при складанні проекту. І нібито, згідно з умовою, перший, хто ввійде у собор, умре, і демон забере його душу. Коли пригнічений архітектор покаявся перед єпископом, той заспокоїв його і обіцяв зарадити.

В день відкриття собору, слуги єпископа загнали з лісу вовка в двері; звір упав неживий: нікчемна здобич для злого духа. Звичайно, творення прекрасного собору відбулося без підсвітньої допомоги, що її примарила уява людей, далеких від таємниць архітектури. Але з'являються в нашу добу споруди, можливі тільки при загадковій омані.

Наведемо два приклади: перший — величезний мешканевий будинок, куди мешканці не могли ввійти, бо не було дверей, як також «ні одного вікна». Другий приклад — будівництво суспільства, з якого не можна вийти.

Центральна урядова газета повідомила, що проект дивоглядного будинку в північній столиці, схвалений був від академіка архітектури; затвердила плянувальна управа виконкому; будувала ж 41 будівнича управа 9-го району; оглянула і прийняла комісія державного архітектурного контролю — з лікарем, пожежником, районним архітектором, представником РЖУ, адміністративної інспекції, проектною організацією тощо. Всі схвалили і підписали, хоч бачили, що то — безглуздя. Якесь чорне наведення завіяло над ним.

Він становив чудернацький виняток при домобудівництві. Але, по слову Ф. Достоєвського, такий виняток часом якраз і виражає закономірність. Будинок, який згадана газета називала „восьмим чудом” світу, виник був тому, що десятиліттями люди звикали до безглуздя в сталінському безжалісному „будівництві”.

Наприклад, колгоспщина при „культурі особи” розорила село і замучила селянство, з мільйоновими жертвами, але, мов з неовітським гіпнозом, „будувалася” далі.

Герцен передзначав, що «соціалізм розів'ється у всіх фазах своїх до крайнього безглуздя».

Бо архітектори і виконавці „перебудови” безконечно складного організму суспільства з його духовними світами, відкинувши слово Христа, і зневаживши особисту свободу людини, брали в основу сліпе матеріялістичне безвірництво. Їх справа підходила під означення з Євангелії Маттея: про необачного чоловіка, хто, супроти слова Божого «... Побудував дім свій на піску. І пішов дощ, і розлились ріки, і повіяли вітри і налягли на дім той, і він упав, і було падіння його велике».

Під двома ударами: 1941 року — в війні, і 1953 року — після смерти старого диктатора, катастрофічно хиталась будівля на піску.

Перший архітектор атеїстичного „будівництва”, К. Маркс, належав, як і Штраус та інші тодішні безвірники, до „прогресивних” мислителів. Про них письменник-провидець Ф. Достоевський оклав разючу статтю, в якій спершу застерігся: «мені скажуть, можливо, що ці пани зовсім не учать злодійству; що коли, наприклад, Штраус і ненавидить Христа... то все-таки він залюблений в людство в його цілому, і його вчення є піднесене і шляхетне, як не можна більше». А далі Достоевський попереджує, що «дай тільки їм можливість» будувати, то «вийде такий морок, такий хаос, щось до того грубе, сліпе і нелюдське, що вся будівля завалиться під прокляттями людства раніше, ніж буде завершена. Раз відкинувши Христа, розум людський може дійти до дивовижних наслідків».

Достоевський розгадав **основу оману атеїстичного вчення — в різниці між двома виглядами: на папері „прогресивність”, а в здійсненні грубість і морок.**

Якраз диявольський „дух” сталінщини з будівництва доглибно відбився в 10, світоглядівій, симфонії Шостаковича. Ось як характеризувано його в журналі «Советская музыка», за червень 1954 року (стаття Ванслова): «дикі сили, що леденять душу», «в злобному натиску»; «мордуючий душевний біль, виплакати який немає сліз»; «розгул зла», «скрегіт і знуцання».

Це — той „дух”, що з ним, як було проголошено, перебудовувався світ. Безвірні будівничі калічили людську душу.

Американський проповідник сказав: «при втечі від Бога будують місто для сатани». Це точний вислів. По проекту клясиків матеріялізму, революційно змінюються

зовнішні відносини в суспільстві. Але, хоч розпишуть їх досконало, ніби в музиці чисел Пітагора, в системі небесних світил — Кеплера, і в золотій гармонії Моцарта, а коли здійснювачі зостануться брутальні, — не буде щастя!

І навпаки, люди, виховані чесними і добрими, з Божим законом у серці, — при недосконалому устрої зможуть жити добре і докорінно поліпшать його, чи зовсім змінять. Наприклад, в Ісландії, країні бідній, жодного злодія немає; і немає злиднів. Ключ до суспільного життя — в вихованні. Тому Кант твердив: «виховання є найбільша і найтяжча проблема, яка може бути поставлена людині». Але виховати душу в найвищому моральному світлі можна тільки по заповіді Христа. Вона ж становить камінь, на якому будують благородумні свій дім із назвою: Церква; будівля духовна і вічна. В ній, — в такому блаженному світлі, як сповістила серед народу «Голубина книга», — вічно перебуває Христос: сонце олтаря.

В сьогоднішніх подіях помножуються терзання з прочого твору Достоевського — «Біси». Молодик Шатов, змовник із розпачем зневіреного, кричить при свічному огні до Ставрогіна, „ідеолога” сатанічної конспірації.

— Ви атеїст... тому, що перестали свій народ узнавати. Іде нове покоління, прямо з серця народного... здохнуть Бога трудом; або зникнете, як підла плісінь.

Ставрогін спитав:

— Бога трудом? Яким трудом?

— Мужичьким! — закричав Шатов, і його душевна агонія потім обірвалася смертю: від рук змовників.

Тут відзначено глибоку правду: про народне серце, що в труді живе з образом Христа-Бога.

В романі «Біси» зруйнування цього образу становить мету змови, яка облутала місто, спричинивши нещастя, кров, хаос. Те місто робиться символом імперії і навіть людства. Ставрогін згадує про «зв'язки з Інтернаціоналом».

Намагання знищити божественний образ і натомість поставити трон гордості антихриста продовжується дев'ятнадцять років. Але нерушимо той образ відтворився в глибині народного серця, при джерелах моральної сили і зосередженні життя. Там — чисте світло, яким є віра з милосердям і правдою. Ніби чудесний світильник легенди про перший нерукотворний портрет-образ Ісуса, в місті Едессі, в Месопотамії.

Тамошній цар Абгар мучився проказою і, почувши про чуда Христа, послав до Нього лист, прохаючи прийти і вилікувати. І одержав відповідь — буде посланий єдиний із учнів, який оздоровить. Існує переказ, що пішов Тадей.

Маляр хотів створити портрет Ісуса, для царя, але не міг передати небесного сяйва на обличчі і в голубих очах. Тоді Ісус притулив рушник до обличчя і враз на тканині відтворився святий образ. Його зберігали в Едесі над брамою, в тайнику, разом з «вічним світильником», в якому, як переказують, горіло безперервно протягом

п'яти років «олійне золото». В VI столітті воїни перського царя Козроєза сплюндрували святиню. Вилили олію на ватру, — і тоді вибухнув великий сполох, від якого декотрі святокради згинули.

Матеріальну святиню вони могли зруйнувати, як сучасні „ставрогінці”, що розбивають церкви. Але не спроможні знищити образ Ісуса в глибинах серця народного, звідки, справді, тепер приходить «нове покоління». Супроти ставрогінців, воно складає свою віру: в труді, і звертається до церкви. Один юнак проводить крізь цензурні рогатки — вірш із такими висловами про церкву Покрови: «чим твій вигляд манить віддала?» — «чим ти світишся вічно?» — «заронюєш ти навіки відчуття височини».

Критика напала на М. Руденка, який у повісті «Остання шабля» розповів про людину, що все частіше зустрічається. Ось — рядки з журналу «Радянське літературознавство»: «колишній бойовий комсомолец вернувся з заслання з якимсь зовсім незрозумілим, прямо таки ангельським всепрощаючим серцем... Це — щось більше схоже на євангельську проповідь, а не на справжній соціалістичний гуманізм».

Так це — образ Христа, виявлений в людині.

Зброя Христа всепереможна. Перед нею відступив „залізний Рим”, завойовник світу. Її назва: любов. Наука Христа — любити, жаліти, рятувати всіх заблуканих грішників. Всіх прихилити до Євангелії. Забути кривди: враз і назавжди. Знати, що над всіма кров розп'яття: вона всіх викупила з смерті і проклятості гріха. Царство дається даром кожному в істині Христа, і вона є хліб ангелів і вірних на землі. Тільки одного треба: прийняти божественний образ Христа, з повнотою сяйва небесного, в світ свого серця, як святиню. Тоді — врятовані навіки. Образ так близько, з видимістю для зору духовного: в церкві. Заходьмо в храм; бо там незримо в „збірному” серці вірних — трон Христа і Його царство.

Храм розкриває таємницю трьох значень, по вченню Максима Ісповідника. Має образ Церкви, як Царства; це висловлено в тропарі: «стоючи в храмі слави Твоєї, на небесах стояти уявляєм». І так само — образ всесвіту в законі Христовому, де небо є олтар, а земля собор, без ненависти війн і заколотів, з людьми, що очищені й приклонені до Бога. Також по слову апостола: «храм Божий свят, а цей храм — ви». І людина є храм. де перебуває

Дух Божий. Єднаються три значення, якими Церква Pokрови «манить»; ними «світиться вічно».

Храм закінчується банею в формі, що зображує вогонь світильника і становить символ для горіння віри. Воно, палаючи, підноситься до слави і хреста Господнього — в закінченні храму.

На згадку про огні Святого Духа, що зійшли на апостолів, будують багато куполів, як вінок їх, обсіпаних золотими зорями. І завжди в храмі перебуває образ Христа: незримий, знаний духовим очам, і відсвіт його в зримості на іконах. Справді: «блаженні очі, які бачать те, що ви бачите» — в храмі. Для нас трудився апостол, доки «зобразиться в нас Христос». Ті, що слухають слово Євангелії і виконують, і достойно несуть в собі хресним шляхом сокровений образ, проходять над безоднею смерті, проходять „безбідно“, „рівні ангелам“, „сини Божі“, „сини Воскресіння“. Їх душі одягнуться в любов Христа, як богосвітлі зорі духовного неба.

ДУХОВНИЙ ПОСЛУХ

Відавна подвижники на Сході прагнули наслідувати безмежний ангельський послух Богові. Удосконалюючись, вибирали праведника-старчика, якому склали обітницю послуху, і вважали, що порушення її, це — страшний гріх.

Дивну легенду, зв'язану з послушництвом при старчикові, наводить Достоевський. Одного разу в Сирії послушник не виконав веління старчика і відійшов до Єгипту. Там, за довгі роки, звершив великі подвиги і після тортур прийняв мученицьку смерть за віру. Його ховали як святого. Коли ж дякон проголосив: „оголошені, вийдіть!“ — гроб із тілом мученика зірвався з місця і вилетів за двері церкви. Це повторилось тричі. Тільки після того, як старчик звільнив покійного від обітниці, змогли відбутись похорони. Легенда відзначає нерушиму силу апостольського заповіту для Церкви: „Слухайтеся наставників ваших і підкоряйтесь! Це начальство настільки переважає начальство громадянське, наскільки небо вище від землі, і навіть значно більше“ (Павло, II лист до Коринтян).

Ніякі подвиги не рятують, якщо не виконані з любовною смиренністю в імені Христа.

То через гордий непослух звергнуто з неба — найвищого ангела, Денницю, який обернувся в вельзевула.

Перші люди відпали від Бога теж через непослух, підбурені змієм, „начальником гріха“. Наслідок — найнещасніший. Спотворився в людях образ Божий і зруйнувався рай їхнього світу і душі. Змарновано безліч скарбів, передусім — праведність і чистоту сумління, святість любови до Бога і блаженну злагоду всіх душевних сил, повноту радості і духовну красу. Також — безсмертність у щасливому Едемі. Звідти переступників викинуто, як труну непослушника з храму.

Втративши близькість до Бога, померкли душі в зморі і страхах, неправді і розладі поривів, хворобах і гризоті, розтлінні, злиднях, скорбі.

І навкруг — всі стихії, тварини, земля, що були благословенними для праведних, яким служили, як царям, —

тепер занечистились від зарази гріха і зійшли в прокляття. Стали люті і небезпечні. Земля, переставши безтрудно давати прожиток, спрагнула поту від праці аж до змучення. Люди на ній підпали під владу диявола, з якої самі звільнитись неспроможні.

Почасти їх провина зменшується, бо вчинена під спокую. Дещо з прикмет первотворного скарбу збереглося в них: сліди образу Божого, здібність каятися з молитвою, жертвами і спокутою, в добрій покорі.

Зрештою настав час Божого змилювання; час приходу Спасителя — Ісуса Христа, який заповів: „учіться від Мене, бо Я смиренний і кроткий серцем, і знайдете спокій душам вашим”. По слову Єфрема Сіріна, — „Він (Христос) показав послух ділом і словом, будучи слухняним Отцю навіть до смерті”. Апостоли Петро, Іоан, Яков, Павло вчили бути перед Христом, як „слухняні діти”.

Будівничі Церкви ствердили, що послух Богові, з любови до Нього, це перша чеснота. Іван Ліствичник пригадує: Отці „назвали блаженний послух — ісповідництвом, без якого ніхто... не побачить Господа”. Лікувати від непослуху слід, на пораду Василя Великого, боротьбою проти зарозумілості і думки, ніби „людина сама від себе може вкритися якоюсь славою”. Теодор Студит повчав: такий, „мов залізо — ковачеві”: послух ради Христа, перед усім священикові, не є „людський, а божественний”, є подвиг, рівний „мученицькому вінцеві”.

Послух священикові цінив заслугою також Іоан Золотоуст, пояснюючи: „Хто благоговіє перед священиком, той тим більше буде благоговіти перед Богом, хоч би священик був недостойний, але Бог, бачачи, що ти з благоговіння до Нього шануєш навіть недостойного чести, Сам подасть тобі нагороду”.

Праведниця з нащадків Мономаха, Євфросинія, казала: „ізмеліться на жорнах смиренности, нехай будете угодні Богу, як хліб солодкий!”

Перед Богом всяке самозвеличення зруйнується. Петро хвалився над іншими апостолами, казавши, що якби і всі спокусились, — він устоїть. Тоді підпав під іспит страху і ще до криків півня відрікся тричі від Христа. Гірко заплакав, каючись, і був прощений.

Святість, сила, мудрість Бога — безконечні, а тому всяке протиставлення їм є страшна неправда.

В наші часи зросла гординя з культом матеріальних успіхів, на взірць металічних „спутників”, що згорають. Зросла сваволя з запереченням духовного світу і привела, шляхом матеріялістичних фата-морган, у порожнечу і розпач. Бо вє людське, позбавлене любови і віри, минає і розвіюється, як дим: нічого нема для хвали і величання.

Але є одне, чим можна і треба хвалитися — божественність Христа, від якого янголи і світ мають „хліб життя” навіки.

ЖОНА, ОДЯГНУТА В СОНЦЕ

Наприкінці всесвітнього потопу, як відомо з Біблії, ковчег Ноя пристав до Арарату, на Закавказзі. Випущений вдруге, голуб вернувся з маслиновим листком. Після виходу з ковчега, Ной і родина побачили фарбовесельчату райдугу на хмарі: знак, що такого потопу вже ніколи не буде.

Біблійні події мають, як вчив, наприклад, Скворода, і пряме значення і символічне. Зелений листок — вистака про мир людей з Богом. Райдуга провіщує Заповіт спасіння. В образі ковчега символізована Церква; обпертя на скелях Араратських прообразує її підстави в божественності Христа. Церква — корабель, стерничий якого — сам Господь: над безоднями смерті і пекла, крізь негоду пріхів і духовну темряву, рятує вірних.

Слово „церква” (гадають, що від грецького „кіріакон”) означає приналежність до Господа, і має два значення. Перше: Церква, це — спільнота ангелів і людей, нового неба і нової землі. Царство Спасителя. Друге значення: Церква, це храм, як дім молитви, дім Божий.

Храм будується в різних формах: корабля, хреста, кола, яке, без кінця ідучи в собі, символізує вічне життя. Базиліка має вигляд царської палати. Восьмикутна будова зображує провідну зірку.

В часи гоніння перші християни тайно збиралися до схід сонця в гірських печерах, лісних нетрях, підземних кладовищах-катакомбах. Місця молитви відзначали умовними зображеннями: хреста в вигляді якоря або літери „Т”, хресного колицати сонця, риби тощо.

Храм зберігає тричасний поділ, від часів Соломона. Найважливіша частина — олтар: „святе святих” скінні, „небо небес”, місце перебування престолу Божого. Олтар звернений на Схід: для спогаду про втрачений рай і для нагадки про майбутній прихід Христа, як схід сонця. Друга частина храму — „корабель”; символізує рай, Царство Христа; там перебуває народ і приходять священнослужителі. Над „кораблем” поставлено купол, який зображує піднесення молитов у небо; він завершується хре-

стом. Третя частина — притвор: означає землю в гріхах, місце, де в покаянні люди готуються вступити до Церкви.

Перед війною сталінщина, руйнуючи храми, переслідувала Церкву — як було в перші страшні віки гоніння: за римських цезарів. Але знищити Церкву не змогла!

Таємницю незнищимости Церкви відкриває в „Апокаліпсисі” Іоан Богослов. Він побачив знамення в небі: стала жона, одягнута в сонце, під стопами її — місяць, а на голові — вінець із дванадцяти зірок.

І от виходить „великий червоний дракон із сімома головами і десятьма рогами, на головах його сім діядем”. Кидається дракон пожерти дитя, що народить жона. Але народженого взято „до Бога і престолу Його”.

Жона в одежі сонця, на двох великих орлиних крилах, тікає в пустиню.

Дракон, щоб утопити, послав із пащі річку, однак земля поглинула воду.

Жона, одягнута в сонце, є Церква: вона народжує для вічного життя.

Червоний дракон, це — диявол у кривавій личині; нападає течію злочинства, яка розсотується в ґрунті життя.

Пустиня означає неприступний для сил пекла, таємний сховок Церкви — в серцях людських і незнаних духовних просторах подвигу.

Відродження Церкви в наші дні, після страшного знищення, потверджує слова Христа: „збудую Церкву Мою і ворота адові не подолають її.”

Церква творить собою містичне тіло Христове, в світі видимому і невидимому. І вкріплена Духом Святим, вірою, заповідями Євангелії, молитвами, священнодіяннями і таїнствами. Через неї дається благодать і життя вічне.

Апостол Павло назвав Церкву: „стовп і ствердження істини”. Вона і співами, і зображеннями, і світоносними предметами, як відсвіт невидимого неба, відмінна від щоденности. Богослуження має несказанну духовну красу і джерела високого релігійного натхнення.

А найцінніший скарб Церкви — сама істина Христова, як небесний хліб, що кормить без вичерпання. Бо Христос є «дорога і істина і життя». Його викупну жертву приймаєм до кінця світу — в Церкві. Таїнство Причастя для Церкви становить серце; молитва — її кров; славословлення трипостасного Бога — її дихання. Її на-

звано „Нареченою Христа”, яка з весільними світильниками зустріне Його в день другого пришествя.

Но неї належать „і мертві і живі і ненароджені”. Вона торжествує на небесах і воює на землі. В ній всі — як брати.

При будові собору в Шартрі, поруч запрягалися в шлею, тягти каміння, граф і кріпак.

Церква стала огнищем свободи. В XVIII столітті один американський проповідник переконав церковні громади: щоб поборювали рабство. Їх мета здійснилася. Слідом зразу ж пішла Франція, а 1861 року — Росія.

При „культі особи” вороги Церкви встановили знов кріпаччину і рабство в „концлагерях”.

Але відроджується Церква і звільняє душі від влади гріха.

Сьогодні навіть комсомольці звертаються до Церкви. В листі до часопису „Література і життя” вони признаються: „в церкві так тепло і люди там інші”. Серце молоді вже зморене холодними замінами правди і прихиляється до материнського тепла Христової Церкви: до істини, як благодатного світла.

ПРИЧАСТЯ

Таїнство Евхаристії або причащення установив Христос — при загадковій події. Він послав апостолів Іоана і Петра: зустріти в Єрусалимі чоловіка з глечиком води і йти до його дому. І спитати, де кімната, в якій Учитель і учні споживуть Пасху. Чоловік показав світлицю нагорі, і там відбулася, згідно з гебрійським обрядом, Тайна Вечеря. При її четвертому келехові установлено причастя.

Евангелист Маттей оповідає: «Ісус взяв хліб і поблагословивши ламав і, даючи учням, сказав: Приймійте і споживайте, — це тіло Моє. І взявши чашу і вчинивши подяку, подав їм і сказав: Пийте з неї всі, бо це кров Моя Нового Заповіту, що за багатьох проливається на відпущення гріхів».

Однозгідно з апостолами про Евхаристію вчать святі отці і письменники Церкви: Амвросій, Кипріян, Іван Дамаскин, Ісидор, Теодорит, Афанасій Великий, Єронім, Августин Блаженний, Іриней, Григорій Ніський та інші. Понад шістдесят праведників від I до IV століття. Всі стверджують дійсну присутність тіла й крові Христової — в Причасті. Ось вислови їх; св. Ігнатій (учень Петра): Евхаристія є „тіло нашого Спасителя”; св. Юстин (II ст.): „Евхаристія є одночасно тіло й кров”, „від самого втілення Христа”; Оріген (III ст.): Христос дає на Пасху „хліб благословення, Своє власне тіло”, і вшановує „Своєю власною кров’ю”.

Це відчували серцем великі творці в мистецтві: Джотто, фра Анджеліко, Дюрер, Гольбайн та інші. Апокаліптичний образ Евхаристії: „посеред престолу стояв Агнець, якби закланий”, — переходить на картину Грюневальда. Агнець тримає хрест коло плеча, а з грудей полум’яними струмками точиться кров у золотий келех, що сіяє небесним відсвітом. Леонардо да Вінчі віддав неземну вродистість і передчуття смертного горя в „Тайній Вечері”. Після реставрації, декілька років тому, виявився, замісто млистого, огненний колір туніки Христа, як символ самопожертви. В 1593 році Тінторетто з глибинною містикою

зобразив сцену тайнства: на фоні ночі, за столом, у сяйві, ніби сонячній зірці — Христос, що подає Дари учням.

Першорядні поети прославили Грааль, легендарну посудину, куди стікала кров від ран, коли Йосиф Ариматейський знімав тіло Ісуса з цвяхів на хресті. В поемах Роберта Боррона і Кретьєна де Труа (XII-XIII ст.) Грааль — чаша Евхаристії. Вона змінена в творі Вольфрама фон Ешенбаха (1170-1220) на дорогоцінний камінь, чудесна сила якого оновлюється при появі голуба з небес. Це взяв Ріхард Вагнер для свого „Парсіфаля”, вершинного взірця співно-музичної драми. Минулого століття Шатобріян, у книзі „Геній християнства”, і Микола Гоголь, у „Роздумах про божественну літургію”, склали натхненні сторінки про тайнство Причастя. Ось — слова Гоголя: «Ніби до самого огненного серафима приступає кожен, готуючись відкритими устами прийняти» «огнепальний вугіль святого тіла і крові Господньої, який мусить в ньому спалити» «весь чорний дрягз його гріхів, прогнавши вічну ніч з його душі»; «сповнений святого жаху стоїть причащений: святим повітрям висушуються уста його...» Вирази Гоголя такі піднесені, як і в „Слові про животворчі тайни” св. Єфрема Сіріна: «Приймем страшне це причащення, «як від самого серафима з огненною тією ложкою, що бачив Ісая». Приймавши тайни, ми, вже причасники єства Божого, відходимо, — по означенню Іоана Золотоуста, — «як леви, що огнем дишуть... страшні для диявола».

Евхаристія — найбільше з чудес Господніх. Тайна тайн, якої навіть небо янголів не має і вони незримо тут присутні при ній і причасні. Слово: Евхаристія означає подяку, — на спомин про безмежну ласку Христову. Чашу тайнства названо чашею благословення, а самі тайни — Дарами, бо видимо возносяться, посвячені Богу, а від нього послані як дарування незримі і надприродні. Евхаристія — пожива, приготована огнем Святого Духа на оltарі. Це пожертва найбільша і найсвятіша.

Хто істинно і вірно, з благоговінням приймає причастя, дістає запоруку блаженного безсмерття. І зобов'язаний підготуватися: щиро, із скрушенням серця каючися, благаючи прощення гріхів, у повному примиренні із Церквою, у сповіді й молитві. Вже через саму присутність при тайнстві невидимим живим огнем духовним освячуються душі.

Христос дарував радість Евхаристії всьому світу: для вірних, що причащаються „нового виноградного плоду”, від того приходить „божественне веселіє” царства небесного. Для нього церква приймає своїх дітей, що опішать, як „богосвітлі світила” з усіх кінців світу, благословляючи Спасителя. Коли в пасхальній літургії відкриваються двері, це — знак відкритого неба, і торжественний ірмос 5-ої пісні звучить крізь світи видимі й невидимі: «встанем раннім ранком і, замість мира, пісню принесем Владиці і Христа побачим — Сонце Правди...»

Його розп'яли після безсонної ночі, замученого в трьох допитах, коли назнущались, плювавши на Нього і бивши кулаками, слуги сінєдріону, тілохоронники Ірода, римські легіонери. Вкрай стуртували карою бичування, бо Пілат, засідаючи на гаввафі — судовому помості — згадався: розжалобити натовпи видом криваво стерзаного Христа і відпустити Його.

Солдати когорти, глумлячись, накидали на Нього царський пурпур. Наділи терновий вінок, що гостряками вп'явся в голову.

Христос був знеможений і впав, несучи хрест за місто, до вапнякового горба, названого Голгоотою або „Череповищем”.

Мучителі не виявили ні проблеску людяности. Були, мов посаженілі. Зовсім скатованого прибили до хреста.

І тоді відбулася вражаюча подія: Христос став молитися за своїх мучителів і убивць. Перемагаючи хресні муки, Він вимовляв: „Отче, прости їм, бо вони не знають, що вони роблять”.

Крізь віки пройшла, освітлюючи небесним світлом, ця молитва. Навіть серед атеїзму в Франції XVIII століття, найглибший письменник так званого „просвітництва” — Руссо, в творі „Христос і Сократ”, визнав: „Ісус під нестерпними тортурами молився за своїх мучителів. Отже, якщо життя і смерть Сократа були мудрецеві, то життя і смерть Ісуса були Божі”.

В наш час італійський історик і філософ Джованні Папіні висловив таку думку в книзі „Життя Христа”: „Ніколи більш божественна молитва не піднімалася до небес. Люди, які не можуть простити навіть невинности невинній людині, ніколи до того дня не мріяли, що людина могла молитися за прощення тих, хто віддавав їй на смерть”. Джованні Папіні побачив, що то — молитва Господня. Це визнання знаходимо в багатьох визначних мислителів — творців духу, за два тисячоліття. Вразила, крім самої молитви, мовчазна тихість, з якою, як Агнець жертвний, Христос

терпів неслівські муки: вона з'явила божественний вінець навколо Його чола.

Перед розп'яттям Ісус не прийняв суміші скислого вина з бальзамічним наркотиком, що приглушувала нерви, — і повністю вистраждав муки тієї казні, яку ще в Ціцерона названо „найстрашнішою” і найжорстокішою. Коли муки перейшли міру терпіння в живій істоті, тоді пролунав скрик: „Елої, елої, лама сабахтані, — „Боже мій, Боже мій, нащо Ти мене zostавив”. Після стратотерпних годин останнє Його слово було „звершилось”.

Його смерть ствердив „екзактор мортіс”, як називали центуріона, що стежив за виконанням страти і помилок не робив. Для певности, досвідчений вояк Лонгінус списом пробив серце Христа — потекла вода і кров; на хресті висів покійник, який на третій день воскрес і з'явився сотням людей.

Лонгінус мав хворі очі. Коли бризнула кров із серця Христа, декілька крапель упало на очі цього вояка і він виликувався враз. Навіть в земній смерті серце Спасителя було джерелом любови і милости. Відомо, що Лонгінус, під враженням події на Голготі, став християнином і покинув службу в легіоні.

Над мертвим тілом Ісуса вже навіть не вчинили „круріфрагіум” — себто перебиття гомілок, як над двома розбійниками, розп'ятими поруч; і так сповнилося ще одно з пророцтв.

Коли ж сама роздерлась пополам завіса в храмі, висока і груба, як два килими, то ця ознака вказувала на закінчення святости храму, бо зруйновано було світло його. Але створилася зоря всіх нових храмів на землі — розп'яття Ісуса. Воно піднялось над перехрестям великих шляхів: з Яффи і Дамаску; там проходила сила народу перед Пасхою, і римляни гадали, що всі мусять бачити страчених і жахатись.

Подія, що сталась на Голготі, продовжується, вже піднята тепер над перехрестям доріг всього людства, і кожен бачить її. Верхів'я хреста підводиться в небо серафимів, що окривають його огненними крилами; а низ хреста — в в ґрунті Голготи, де згідно з апокрифом, поховано першу людину — Адама, і на череп його спадає кров Христа, змиваючи і спалюючи первородний гріх.

Доки впалий рід чинить беззаконства, доти ллється кров від ран Христових. Вона — викуп за душі всіх часів: за минулі, до Голготи, які перебували в скорбному і мліс-

тому підсвіті (по-гебрейськи: „шеол”); і також за душі сучасні і майбутні. Сказано про кров розп'яття: „за вас і за многих проливається”. Визначний мислитель і проповідник, американський єпископ Фултон Шін означив у книзі „Вічний Галілеянин”: „Голгота продовжується крізь час і простір”. Так; крізь віки і країни на всій землі, до кінця цього світу.

З тригодинної жахливої темряви на Голготі зійшло сонце, що світлом обняло всіх, очищуючи душі для Єрусалиму нового і вічного. Христос — це найчистіше і безмежно коштовне жертвоприношення, що примирило Бога з відступним людством. Кров жертви погасила ворожнечу, бо покрила незміренну величину людських провин. Задовольнилась правда судів Божих, бо на безгрішній особі Христа здійснилася страшна кара, заслужена кожним з нас. В любові Божій, через Христа, „звершилося” спасіння людей. Тому Сина Божого звать жертвним Агнцем, принесеним за гріхи. Він поніс наші провини на Розп'яття. Він і в світ прийшов для цього, прийнявши плоть і кров людську. Він, буди жертвою, сам став і Тим, Хто приніс її — своєю волею — первосвященником навіки: перед Отцем своїм.

Піднята на жертovníку хреста в небо, жертва відкрила собою шлях для всіх, хто має віру в Христа, як Господа свого і Спасителя.

Колись виголосив мученик і будівничий церкви Юстин: „О, незбагненна зміна і дивна премудрість Божа!.. Праведний платить те, в чім не повинен, і викупає грішників з боргів їх.”

Христос, „незаходиме сонце” для людей, прийшов і прийняв хресну муку ради їх визволення. Вернув людям святість; лишень повинні вірувати і причащатись тіла і крові Його — в незбагненному таїнстві причастя — і ставати рідними Господу в плоті і крові.

Нема іншого Христа, — тільки цей, з безконечною любов'ю божественною, який, в агонії повиснувши на роздертих залізом ранах, як Агнець самопожертви, викупив людей і взяв собі в насліддя для неба, ждучи, щоб ми любили Його хоч трішки подібно до того, як Він любить нас всіх.

СВІДКИ ГОЛГОТИ

Дивились, як Він конав, прибитий цвяхами, і вимагали: „ — нехай зійде тепер з хреста, щоб ми побачили й увірували”. Хто ж вони, вимагачі „доказу”? Це — „законники”, „книжники і фарисеї”, і це, при довічній Голготі — їх духовні нащадки з книжною „мудрістю”, яку поставили вище від світла небесного.

Серед них — різні; в XIX ст. тут: Бебель і Діцген, Бакунін і Маркс, Штраус і Лассаль, Ніцше і Чернишевський, Дреус і багато інших. Ще численніші — після них: Кавтський і Плеханов, по ваганнях — Богданов і Луначарський; К. Лібкнехт і Розенберг, і „мість числа” всім „ідеологам”, які зневажають і заперечують християнство, ніби за відсутністю наукового „доказу”.

Їх духовні предки, що стояли при Голготі і обіцяли після „доказу” увірувати, — казали неправду. Хто був здібний прийняти вчення Христа про безмежне милосердя, — не міг з насмішкою чи лихою понурістю дивитись на смертне страждання і „доказу” вимагати. Ті давні вимагачі також мали своїх духовних предків, що колись слухали пророків і бачили чудо здійснення; то, може, увірували? Де там! Страшною смертю замордували одних пророків, наприклад, Ісаю живого перепиляли, інших вигнали в пустелю на загибель.

Нащадки гонителів стали сучасниками чудес Христових: воскресення мертвих, сцілення сліпороджених, глухих, німих, покалічених, паралітиків, кровотечивих, біснуватих, прокажених, сухоруких і незліченних інших. Мали доказів більше, ніж можна було вмістити в книгах; чи увірували? Ні! Домоглись найлютішої кари для Христа: розп'яття на дереві.

Нащадки їх, новітні вимагачі, мають абсолютний доказ: слово Христа, в точному наведенні, як найдостовірніший документ, повторений чотири рази в різних авторів і стверджений іншими апостолами. Це більше, ніж для суду, що вважав свідчення двох достатніми для встановлення істини. І також тут — більша достовірність, ніж у кожній науці. Бо наукові теорії весь час відкидаються,

через їх перестарілість і невідповідність фактам, і замінюються іншими, теж тимчасовими. Але слово Христа протягом історії справджується незмінно і повно, як одна божественна зверхнаука. Ніхто навіть здаля не досягнув подібности цьому слову, хоч були генії мови, скажім: Данте, Мільтон, Гете, Шевченко, Достоевський. Самі ж вони визнали, що їх мова — зовсім дрібна і слаба проти Євангелії. Один з найбільших корифеїв сказав: ніколи людська мова не дорівнюється слову, яке, мов сонце, „сіяє з Писання”.

Воно здійснилося чудесно в Церкві, проти диких переслідувань: спалення живих, як смолоскипів, розривання левами, варення в олії, колесування тощо. Кров'ю мучеників Церква, як духовна будівля, скріплювалась дужче, ніж будинки — залізом і цементом.

І після гоніння сталінщиною: з масовими розстрілами священників і вірних, терзаннями їх в концтаборах, розорами і розвалюваннями храмів, чорненнями пресою, — встала Церква, ніби легендарний птах-фенікс, який, згоряючи в огні, знов піднімається з попелу живий. Чи вимагачі увірували? Ні!

Але увірували в Христа, одночасно з геніями творчости, прості люди, чисті серцем. Такі, як гебрейські жінки, що в натовпі йшли і ридали, разом з Богоматір'ю і апостолом Іоаном провожаючи Христа на смерть. Любили Його: за найсвятішу праведність і милосердя безмежне; і Він любив їх. Він тоді спинився і сказав: „ — Дочки ерусалимські, не ридайте за мною”. На Голготі один з двох розбійників, біля Христа розп'ятих, — закоренілець, теж, глумившись, жадав „доказу”. Другий, благорозумний, спинив його і поблагав милости в Христа. Серед розбійників знайшлося живе серце, але серед вимагачів — жодного.

Одні з римських легіонерів-вартових увірували; другі, ділячи одягу Христа, знайшли в собі хоч малу пошану для незнаного їм вищого розсуду, бо, коли не хотіли розривати цільний хітон, кинули з-за нього жеребок. То — на відміну від сучасности, коли славу Церкви Христової ми розірвали в різних конфесіях.

Вимагачі не хотіли увірувати. Не хотіли зрозуміти, що Христос прийшов — своєю смертю спасти людей, кров'ю своєю викупити і обмити їх від пріхв. На місці кожного грішника розп'ятий був Син Божий. Це — чиста, провіщена пророками, всемирна жертва викуплення, з смертю за брамою Єрусалиму. Як пояснено в апостола:

після внесення в святилище крові жертв для очищення гріха, — тіла спалюються поза станом.

Якби Христос послухав вимагачів і зійшов з хреста, не прийнявши смерти, тоді б не здійснився божественний плян спасіння. І вимагачі не увірували б, а знов насміялись.

Коли світ здригнувся в гromі і впали скелі; висока завіса храмова роздерлась пополам і пригасло сонце, так що ніби ніч настала вдень, а з розбитих гробниць вийшли покійні праведники, щоб явитися багатьом, то вже навіть центуріон, римський начальник, визнав: „ — істинно, Чоловік цей був Син Божий”.

А вимагачі, без віри, після всіх знаків чуда, із скривленими обличчями пішли геть.

Іх духовні нащадки, при „культі особи”, взявши владу в багатонародній імперії, склали режим, повний жорстокости і мертвої нудьги. Посилання за „доказом” — тільки омана. Бо серце їх було повне недобрих нахилів і мороку, який, діючи на інших, мов пошесть, дуже грізно зростав, щоб перемогти Церкву. Але вона, провіщена з „Апокаліпсиса” — жінка, одягнута в сонце, уникає кігтів дракона з того мороку. І прийде час її найбільшого свята: на небі і землі, що тоді стануть новими.

РАДІСТЬ ПАСХИ

Старі і достойні гебреї: Йосиф з Ариматеї і Нікодим, мавши дозвіл від прокуратора, зняли тіло Ісуса з хреста і понесли в сад до гробниці. В сутінку, при смолоскипах, обмили; вкрили запашною сумішшю смирни і алое, зарівнявши глибокі рани від списа і цвяхів. Сповили, як велів звичай, плащаницею і обвинули смугами полотна; голову обгорнули пов'язкою і на обличчя поклали хустку. Хоронивши, голосно читали псалом. Гробницю заслонено каменем і, на домагання „законників”, запечатано і обставлено сторожею.

В той час апостоли притихли в замкнутому домі. Але воскресіння Ісуса, що сталося на третій день, відродило їх душі. Про воскресіння свідчить писемно апостол Павло, який сам, на власні очі, при цілому загоні озброєних, побачив Ісуса — ніби з грозового світла, в дорозі на Дамаск. Павло передає також свідчення багатьох, ще тоді живих: Петра та інших учнів, кому з'являвся Ісус по воскресінні, а їх було одного разу п'ятсот. Також чотири євангелисти згідно оповідають про події того світанку (Маттей — глава 28; Марк — глава 16; Лука — глава 24; Іоан — глава 20 і 24): про жінок-мироносиць, відкриту гробницю без сторожі, ангела в одязі ясній, як сніг, виглядом — як блискавка, його мову, зустріч Ісуса, повеління для апостолів — ждати в Галілеї.

Здійснився вихід Ісуса: з глибин смерти, з тюремності небуття, над тьмою якого створено світ. Звідти, де душі зв'язано в'язилищами, незміренно твердішими, ніж кайдани в каторгах.

Поглинула смерть жертву, взявши з Голготи, і вкинула в надра аду, що зрушився вмить, бо прийняв Сонце всякого життя. Взнялось руїною царство скорбі, тісноти, стогону, мороку, розпачу. Повстали праведні душі, вклонитись начальникові життя.

Він вивів їх на волю, в височину світла, куди, мов птиці весінні за світочем, піднялися з преісподньої. Ісус переміг смерть, залишивши її для вірних тільки — як пе-

рехід до вічного життя в святості раю. З гробниці зійшло сійво в час воскресіння, ніби з чертогу небесного.

Люди завжди пробуватимуть уявити воскресіння. Хоч би так, як Грюневальд, майстер XVI століття, який зобразив гробницю, що червонастим каменем палахкотить від дивного блиску; тоді впали перелякані вартові з їх зброєю. І з'являється, в крузі великого пурпурового сонця, Ісус, напроти тьми. Огненні тони зображення тут — співзвучні рядкам із „Проголошеного слова” Іоана Золотоуста: „Де твое жало, смерте! Де твоя перемога, аде! Воскрес Христос, і ти повержений! Воскрес Христос, і впали демони. Воскрес Христос і радуються ангели. Воскрес Христос і водворяється життя”.

Слово „Пасха” в гебреїв означало „проходження”, бо доми їх проминала сила знищення первістків у Єгипті. Християнство надало Великодню інший зміст: позбавлення — через воскресіння Ісуса, який „смертю смерть подолав”. У каноні подвижника Іоана Дамаскина співають: „Очистим почуття і побачим Христа, осяяного неприступним світлом воскресіння”.

Христос оновив образ людини і, освятивши, Собою підніс на престол неба, звідки той образ був даний.

Після численних тисячоліть, коли панували гріх, диавол, нечестя, насильство, обман, жорстокість, безвір'я, жадоба, ненависть і все боговороже, — прийшов обіцяний Месія і провіщене „звершилось”. Подолано люту неволю. Перше слово, що світ почув від Спасителя по воскресінні, було: „радіуйтеся!” Він відродив плян божественної гармонії, що в гріхопадінні був зруйнований. Він воскрес і навчив нас розуміти: тільки Він має силу — воскресити всіх в Останній день. Він єсть, як славиться в грецькому слові: „Кіріос” — Господь, Владика. Йому належить „шекіна”: слава Божя, провіщена пророками Ізраїля. Як писав Августин Блаженний: Христос „воскресінням із свого гробу показав, що Він — Бог”.

Радість воскресіння має прообраз у природі, яка, вставши з крижаної труни, вдягається у весняний квіт, ніби воскресні ризи.

Пасха — свято всіх свят, що світлом наповнює церкви і серця людські скрізь, і в нашій Україні. Урочисто бла-

говістили дзвони. Люди віталися словами: „Христос Воскрес — Воістину воскрес”. І всі ставали рідні всім.

Пасха — свято всепрощення і радості, яка не відбереться ні в кого, бо люди, освячені в церкві, з'єднуються з ангелами і Христом в одній родині: благословенній від Отця. Пасха провіщує майбутній вік, що повинен прийти з неба, в сяйві Святого Духа, який і сам єсть радість Бога-Отця в Ісусі, і радість Сина Божого в Отці: нею збагачується заповітний ковчег в серці кожного, хто приймає її, як радість Пасхи.

БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ

I

Тисячоліття тому, посла князя Володимира, вернувшись в Київ із Візантії, розповіли про богослужбу в церкві: вони не знали, де знаходилися, на землі чи на небі. Така могутня духовною красою і радістю — літургія. Прийнята, просвітлювала нашу країну, виводячи з сутінків поганства.

Захоплює і тепер, у часи холодного розуму, дуже багатьох, навіть байдужих. Недарма апарат „войовничого безвірництва” посилає молодих людей чинити бешкети, як сталося недавно у Києві, якраз у соборі Св. Володимира. Це саме робили погани першими віками церкви. І досі зберігся в літургії оклик: двері! двері! — для обереження, щоб не вдерлися руйніки. Вони століттями шкодять, але — марно. Літургія перемогла.

Її назва походить від двох грецьких слів, що означають загальнонародне богослуження.

Всі ідеї і серце християнства і всі прагнення Церкви зосереджені в літургії, як світловому крузі. В ній здійснюється Евхаристія. Літургії апостолів Петра, Якова, Маттея, також Діонісія Ареопажита чи Василя Великого та Іоана Золотоуста — визначають чиноположення і священнодіяння при Евхаристії: таїнстві причащення тіла і крові Господньої. Це таїнство встановив Христос при Апостолах, на горі Сіоні в Єрусалимі, і заповідав творити до кінця світу. Отці і вчителі церкви опрацювали і доповнили його. В XIV столітті він склався остаточно в неземній красі обрядового і молитовного чину, як дорогоцінний духовний скарб для життя.

Літургія має три частини: проскомідію, літургію проголошених і літургію вірних. Назва проскомідія означає приношення — на згадку про старозаповітний звичай: на празник для поминання приносити хліб і вино, як дари в жертву.

Священик і диякон, молячись, одягають блискучі одежі, на знак душевної чистоти і вбрання в правду Божу. Диякон має сар: світучу, через плече перекинуту смуж-

ку, прикмету готовності служити, ніби крило в ангела.

Проскомідія відбувається в олтарі і здійснює приготування на жертovníку: для Евхаристії. Священик відділяє від просфор і кладе на дискос — частки, що перетворюються в тіло Господнє. Дискос, таріль на підстанові, знаменує нари, де лежав Христос перед похороном. Ніж, ужитий священиком, схожий на спис, що ним пробито серце Спасителя. Над частками ставиться зорниця — з двох платівок, вигнутих, як луки, і скріплених навхрест: вона символізує зірку Віфлеєму. Кладеться покров, який означає плащаницю. Для вина і води вживають потір: чашу, із значенням таємничої, названої в притчах Соломона — чаші премудрости Божої, що перетворює вино і воду в кров Христа. Більший покров, покладений на дари, зветься: „воздух”, — він кидає тінь, яка нагадує про ніч віддання Христа на муки і смерть. Священик прикликає молитовно благодать Святого Духа; кадить, благаючи благословити пропозиції і прийняти на небесний жертovníк. Після того — поклінна молитва священика і дякона перед престолом: про удостоєння для служби при тайнстві.

Відгортається завіса, і тоді славлення: „Благословенно царство!” — починається літургія проголошених.

Від хорів приходять слова Спасителя, з нагорної проповіді, що освітили світ істиною і відкрили браму вічності; початок їх: „Блаженні вбогі духом, бо їхнє царство небесне”. Відкриваються Царські ворота і видно престол: осяяний, як Божа оселя. Звідти винесено Євангеліє північними дверима; символ першого, з невідомости, виходу Христа до народу, і повернено через Царські ворота. Настає трисвятний спів, взятий, через видіння, з ангельського славлення: „Святий Боже, Святий Кріпкий, Святий Безсмертний.” Спів закінчується словами нашого благання: „помилуй нас”.

Потім читання Апостола посеред церкви підготовляє серця до слів Христа, який промовить устами Євангелія.

Лунає виголос: Алілуя! — він походить від гебрейського вислову: Хвалить Господа. Диякон, при свічному огні, символі сїява божественної правди, читає Євангеліє з амвону, що знаменує собою камінь, одвалений від гробу Господнього. Як там ангел, так тут священнослужитель є вісник Євангелія. Для нього душі повинні стати добрим ґрунтом, з притчі про Сїяча, і дати багатий урожай. Священик у Царських воротах приймає від дякона Єванге-

ліє і вертає на престол, на знак того, що слово прийшло від Бога і до Нього вернулось.

Царські ворота закриваються; тоді приходять „особлива ектения”, себто дуже усердні молитви. А далі — ектения проголошених, молитви їх самих і інших — за них; за прийняття їх, просвітлених правдою Христовою, для спасіння в церкві. І кожен згадує про свою недосконалість, як і в нехрещених, тепер проголошених: який брак любови до ближнього. В апостольській літургії для вірних, викликували: „нехай ніхто проти нікого!” — всі прощають одні одним, як брати. Іоан Золотоуст звертався, щоб вийшли недостойні устами торкнутись до страшних тайн. Спершу вилікувати гнів і помиритись, тоді приймати божественне причастя. Відбувається головна частина богослужби, на якій в старі віки були тільки вірні Церкви: оновлені і просвітлені, як святі камені духовного храму.

БОЖЕСТВЕННА ЛІТУРГІЯ

II

Тайнство Евхаристії або причащення здійснюється в Літургії вірних. Священик простилає на престолі антимінс (замістопрестоля): хустину з зображенням Христа. Такий переносний престол Церква мала в часи гоніння.

Антимінс і тепер означає, що Церква — це духовна будівля, а не матеріяльний будинок, в якому вона тимчасово перебуває. За висловом Миколи Гоголя в його книзі про літургію, Церква, як корабель, „носиться поверх хвиль цього світу”.

Відкриваються Царські ворота. Пахощі з кадильниці зображують смиренні молитви. Належить, по слову апостола, стати, мов сили небесні, для прийняття і несення Христа. Тому хор висповідує: „Ми, що таємно зображуєм собою херувимів, співаєм трисвятну пісню Животворящій Тройці...” Відбувається великий вихід, з Божественними Дарами і також — знаряддями, що спричинили смертні муки Христа, але обернулися в зброю Його перемоги. Вірні моляться, як благородумний розбійник, що, конаючи, скрикнув: „Пом’яни мене, Господи!...” Співають „Алілуя!” — і хід прямує в Царські ворота. Священик ставить Дари на престол. Наче вхід пробниці, за-

чиняються ворота, і завіса означає сторожу. Тоді стихи Іоана Дамаскина пояснюють: „Христос, божественний еством, над віками і простором, хоч похоронений в гробі, але перебуває одночасно в підсвітті, руйнуючи ад і владу смерті; і в раю, з помилуванням розбійником; і перемодусім на престолі неба”. До вірних покликає дякон молитись про Святі Дари і однодушність і братерську любов, найвище світло Христове.

Оклик: „Двері двері!” — велить берегти вхід до серця, щоб ворог не проникнув — зруйнувати любов.

Наближається час побачити найвище таїнство. Хор вимовляє Символ, переданий від апостолів: „Вірую в єдиного Бога...” І після звертання дякона, стати благоговійно, чують прекрасну пісню: „Милість миру” — миру, як дорогоцінного скарбу Церкви.

Священик молитесь про дари від трьох іпостасів Бога: від Ісуса — благодать, від Отця — любов, від Духа — причастя. І проголошує слова: „Достойно і праведно єсть!” Так починається канон Евхаристії, серце всієї літургії. Священик славить предвічні совершенства Божі, а півчі виконують серафимську пісню хвали: „Свят, Свят, Свят Господь Саваоф!” Її чули в співі небесному пророк Ісаїя і тайнозорець Іоан Богослов.

У молитві священика зображено, як Христос звершив таїнство причастя; переломивши хліб і освятивши, дав учням: „прийміть і споживайте, це єсть тіло Мое!” — і освятивши чашу з вином, дав учням: „пийте від неї всі, це єсть кров Моя Нового Заповіту, що за вас і за многих проливається!”

В олтарі священик підносить Дари в жертву Богу Отцю. Настає найсвятіша хвилинка літургії — святе переістотнення. Тричі прикликають Святого Духа на предложені Дари, тричі осіняють хресним знаменієм і повторюють: амінь. Вимовляються звершувальні і освятні слова молитви: благословити і освятити і показати хліб — саме честне тіло Христове, і чашу — пречисту кров Його.

Після слів освячення пресуцествується хліб і вино в тіло і кров. Звершилось Таїнство! „Коли б небо відкрилось очам: — сказав св. Амвросій, — вони б не побачили більшої святости, ніж в олтарі”. Сам Господь зримо і доступно присутній: в таїнстві перед вірними.

Священик падає ниць, поклоняючись Христу, що перебуває на престолі. Дзвони церковні сповіщують про незміренну радість — звершення пресвятих таїн, і всі дя-

кують і моляться про спогадання в царстві небесному. Всемирну жертву проголошує священик.

Канон Евхаристії закінчується молитвою: „Подай нам єдиними устами і єдиним серцем славити Тебе, єдиного Бога!” — тоді відповідає клір: „амінь!” — що означає „істинно!”

Священик скеровує до молитви, яка зветься Господньою. Її подає сам Христос. Це — „Отче наш!” — молитва про усиновлення нас Небесним Отцем. Іоан Золотоуст сказав, що, дякуючи їй, навіть тьми гріхів прощаються. Всі моляться, знаючи свої гріхи. Закривається завіса.

Чути оклик священика: „Святе Святых!” Роздроблюють святый хліб і опускають в чашу — так з'єднуються Таїнства, при словах: „Сповнення Духа Святого”. І священик хрестить **теплоту** — піднесена в посудинці, нагріту воду, — прикликаючи Боже благословення; вона вливається в чашу: це символ сошествя Святого Духа на Церкву і живого перевтілення вина в кров.

Священнослужителі причащаються першими і через Царські ворота виходять причащати мирян.

Всі приступають, один по одному, схрещуючи руки і притискаючи на грудях: на знак умиленности. Причащаються святих таїн ложечкою з чаші і цілкують край чаші, запевняючися про очищення від гріхів. В свою істоту прийняли божественну, огненну Святим Духом частку, яка в незагненному чуді спалює пріховність.

Вся церква сповнюється духовним сйвом воскресіння, що відбулося в кожному з вірних. Підноситься спів на хорах — ніби від соннів надземних: з подякою Христу.

Через причастя в літургії здійснюється споріднення з Богом — у плоті і крові, душі і серці, — і освячення людей, які вертаються до царства Христового: достойними дітьми небесної родини.

Пророчі слова про розлуку і зустріч почули апостоли на Тайній вечері від Учителя. Це відповідь Петрові: „Куди Я іду, ти не можеш тепер за мною йти, а потім підеш за Мною”. Вони зрозуміли, що скоро зостануться самі; і зажурились.

Провіщений відхід стався через сорок днів після воскресіння.

В книзі „Життя Христа” італійський мислитель Д. Папіні вмістив зворушливий опис природи в той час: Хмари — „небесні острови в золоті західного сонця, ніби піднімалися з теплої землі до близького неба, як фіміяни від великих запашних офір. У колоскових полях птиці починали скликати пташенят до гнізд і прохолодний вітерець ледве порушував гілки”. Такий настрої благословенного надвечір'я панує і на картині „Вознесіння” італійського майстра Андреа Мантенья. На площинці коло двох скель згуртувались апостоли; Богоматір серед них; два з них упали на коліна. І всі дивляться вгору: на Христа, що, оточений херувимами, як в ореолі, віддаляється в височину неба. Невисловима ласкавість весіннього світла означилася в задумливій синяві і на світлих хмарках, що йдуть легкими рядами. Здивування разом з побожністю виразилося на обличчях і в жестах апостолів. Цю картину міг створити мистець, що серцем знав правду Вознесіння.

Також інші мистці брали її як тему: Джотто, Лука делла Роббіа, Перуджіно, Тінторетто, який скомпонував видіння з неземною вчистістю.

По Воскресінні Христос з'явився Марії Магдалині, учням на дорозі в Еммаус, апостолам без Фоми і потім — з Фомою, натовпові, малим групам апостолів, Петру й Іоану біля озера. Їв з ними страву. Одного разу сам приготував її для них.

І ось, привів їх на гору Єлеон, або Оливкову, біля Віфанії. Звелів: „Ідіть і научіть усі народи, хрестивши їх в ім'я Отця і Сина і Святого Духа...” Піднявши руки, благословив їх, і тоді „почав відступати від них і возноситися в небо”, аж поки хмара закрила Його. Два мужі в

білому з'явилися і сказали: „Цей Ісус, що вознісся від вас на небо, прийде так, як бачили ви, що Він на небо сходить”.

Стан слави Христа, відкрившись при найгіршому приниженні — смерті на хресті, завершується в Вознесінні: в небесній величі, до якої піднесено єство людське, очищене від гріхів. Воно — на престолі Божому, в особі Ісуса: вказує людям, до якого сонця повинні прагнути. Спаситель сказав: „Я йду приготувати місце вам”.

І смуток мало Вознесіння, і відраду — Августин Блаженний відчував її, ніби радість Різдва і Пасхи. А Іоанн Золотоуст скрикнув: „браття, і ми з вами вознесені з Христом!”

Вознесіння означає досконалу одність небесну, Отця з Сином, що представив Собою обожене єство людське — в незбагненне світло святої Тройці, здійснивши посланництво як Месія. Любов'ю Отця до Сина змінилися люди: перестали бути „дітьми гніву”, а знову з'явилися „дітьми благословення”. Вони почули: „Коли вознесений буду від землі, всіх притягну до Себе”, — так заповів Ісус, небесний Син Божий, над людьми, земними дітьми.

Відкрито в псалмі: народився Він, мов ранкова роса — від духовного світла: Бога Отця, попереду віків. У вінці слави Божої, Він — Слово Бога і Цар Життя, через якого створені небо і світ земний. Плян божественного домобудівництва для порятунку „дітей гніву” здійснився через Нього — Богочоловіка, що в людський світ прийшов. З'єднав небо і людство в собі і хресною смертю і воскресінням вирвав світ із приречености гріха. Навіть вічність не має міри — означити величність подвигу Богочоловіка. Він, відійшовши на престол неба, дав, замість видимої єдності з учнями, можливість очима серця бачити Його: всім народам. Відхилив під час Вознесіння запит учнів про царство земне. Але, коли вознісся, послав замість себе Утішителя, з огненною силою якого апостоли стали новими істотами: голосами Божими і будівниками Церкви, як нового всесвіту — духовного.

Дух Утішитель звершує, в любові і сповненні заповіту, тайну причастя, що творить нас рідними і освяченими дітьми для Бога.

Утішитель — Дух любови, що єднає Отця з Сином і з нами, через Ісуса. Хоч ми цього не бачимо, Утішитель завжди в переможному ході, мов незримий світанок наповнює життя світлом істини і милости. Його дією, після Вознесіння, ті сходи, що праотець Яків бачив у сні і що ними янголи прибували на землю і вертались на небо, — відкриті для кожного: хто приймає правду Христа, як світло свого серця.

ПРОЗРІННЯ СЛІПОНАРОДЖЕНОГО

Подібно до мешканця Єрусалиму, що, сліпий від народження, сидів біля храму і не бачив його, — так, у духовному значенні, перебуває сьогодні людство. Схожість подвійна. Бо сліпий просив милостину тоді, коли Христос виходив з храму, в якому фарисеї зібрали юрбу з камінням, щоб побити Сина Божого.

Тепер, у часи переслідування істинного образу Христа, Господа любови до всіх і всещенту, більшість людства, ніби незряча, дожидає милости для серця. Бажає вірити.

Сама потреба віри — вроджена для серця і законна. Про це свідчить постійна могутність віри, з якою одиниці, від століття до століття, міняють напрямки історії і визначають новий шлях, знаходячи глибинний відгук. Приклади: пророк Мойсей, апостол Павло, Августин Блаженний, імператор Константин, Карл Великий, Кирило і Methodій, Володимир Святий, Антоній і Теодосій Печерські, Фома Аквінат, Мартин Лютер.

Тільки віра в Бога становить справжню основу духовного життя і дає для серця світло і зрячість; як сказано в псалмі: „Бог є сонце”. Видимий образ Бога — Христос, даритель благодаті і милости. Євангелист Лука свідчить: „Весь народ шукав торкнутися до Нього, бо від Нього виходила сила і оздоровлювала всіх”. Він — світоч для віри. Апостол Іоан, чувши від Нього, учить: „Бог є світло і немає в Ньому жодної темряви”; „хто любить брата свого, той пробуває в світлі, і в ньому спокуси немає”.

Не всі відразу знаходять і сприймають нетлінне світло; багато хто повинен прозріти, як сліпонароджений коло храму. Тоді була субота. Христос помазав очі сліпця замішкою з праху, і звелів обмити в Сілоамській купелі. Той, обмивши очі, прозрів.

Але фарисеї, в великій злості, взяли жебрака на допит і також обвинуватили Христа за недодержання суботи, коли заборонялася всяка праця. Казали, що їм

відомо про Мойсея, а звідки Христос — не знають.

І от, жебрак, що прозрів, відказує: „Це ж і дивно, що не знаєте, звідки Він, — а Він мені очі відкрив... Коли б не від Бога був цей, Він нічого не міг би чинити”. Однак фарисеї, горді книжною мудрістю, закричали: „Чи тобі нас учити!” — і прогнали жебрака.

Христос зустрів його і спитав: „Чи віруєш у Сина Божого?” Прозрілий дізнається: „Хто є Син Божий?” — і одержує відповідь від Ісуса: „І ти бачив Його і Той що говорить з тобою — то Він”. Тоді поклонився прозрілий і сказав: „Вірую, Господи!”

В цій події покладено смисли вічного значення. Один з ключів до них дано в подорожці з суботою. Фарисеї, яких Євангеліє називає пробами, побленими запном, а всередині повними гнилля, — обвинуватили Ісуса за оздоровлення людини в празниковий день. Від їхньої безсердечности повинні звільнитися душі. Щоб глянути на світ, як діти, а ще точніше: як сліпонароджений, що прозрів, — чистим зором. Тоді серце повірить. Відкриється образ Бога живого, який створив людину, бравши для того прах. І тепер з'явився до неї — загоїв уроджені вади зору, знов таки — через прах. Зробили це в празник, але не відмінив святинь. Ні! Вказав на їх святість, бо послав до купелі, звідки брано воду для окроплення жертви, на спомин про воду, що в пустині для спраглих здобув Мойсей жезлом: із скелі Рефідім.

Сьогодні, подібно до прозрілого сліпонародженого, весь рід людський на іспиті, перед своїм Творцем. Чує Його слова з Євангелії і повинен дати відповідь. Або підкоритись фарисеям і відійти від світла віри; або, бачачи чудесний світ, повний благодаті, сказати: „Вірую, Господи!” В цьому стані також і Україна.

Багато наших людей ісповідує віру, не боячись переслідування від фарисеїв. Хоч ті накиннулися з напастями в численних часописах, зокрема в Москві. Наприклад, ганьбили українців містечка Кальника, де, як сказано, „ходять у церкву не тільки старі, але і молодь”. А вже прозрілі люди твердо відповідають.

На профспілкових зборах партійці „проробляли” техніка, який сказав, що вірує в Христа Спасителя. А коли спитали: „від кого вас повинен спасти Христос?”

— техник відповів: „Раз я віруючий, то Христос мене вже спас від всяких гріхів”. Ця відповідь звучить, мов прямий відгук від слів прозрілого сліпонародженого.

Ми живем при ознаках, провіщених в Євангелії для останніх часів. Одиниці і народи стоять перед судним іспитом. Чи приєднаються до безсмертної сили християнства — тієї, яку поет Пушкін назвав „священною стихією” оновлення, і попереджував: горе тій країні, яка зостанеться поза нею.

Наш народ, мов ерусалимський прозрілець, повинен мати тільки одну відповідь: „Вірую, Господи!” — обмивши духовні очі свої, ніби в Сілоамській купелі, в живій і цілющій воді євангельської правди.

В історії — повно прикладів із чудодійною силою віри. В XII столітті імператор Японії, будучи на вигнанні, переписав своєю кров'ю, як чорнилом, релігійну книгу з гіндуїзму, — на 135 сторінок! Твердо вірив, що, дякуючи цьому, вернеться на трон; і так сталося.

Однак, від зрячости віри він вернувся до засліплення мітлами влади, які димом розтанули. Таке засліплення скрізь відбувається в поганстві.

Тільки віра в істини Євангелії відкриває зір для світла духовного: в вічній чистоті. Тому декілька разів і в різних обставинах зображено людське прозріння — волею Христовою.

Незрячий жебрак Вартімей сидів край дороги, біля Єрихону, і просив милостиню. Почув гомін і кроки багатьох і спитав, що діється? Йому сказали: «це Ісус Назорей». Бо Спаситель проходив з учнями і натовпами народу. Слепеч почав кричати: «Ісусе, Сину Давидів, помилуй мене!» Дехто примушував замовкнути, але він усе кричав: «Сину Давидів, помилуй мене!» — аж поки Христос зупинився і звелів привести сліпого до Себе. Той же, почувши від людей: «не бійся, вставай, зве тебе», — скинув верхню одежу і поспішив до Ісуса.

Коли Ісус спитав: „чого ти хочеш від Мене?“ — жебрак попросив: „Господи, щоб мені прозріти“.- І сказав йому Ісус: „іди, віра твоя спасла тебе“. В ту ж хвилину Вартімей прозрів і пішов слідом, хвалячи Бога.

Названо ім'я Назорея, а вже сліпий, знав: то — Спаситель; і поблагав з вірою, що відкриються очі. Протягом невидючого віку ждав цієї хвилини: боявся пропустити і кричав супроти всіх, що спинити хотіли.

Ось, тепер ми — свідки вражаючого повторення цього випадку. Ціле покоління в Україні уподібнилося до Вартімея, біля матеріалістичного Єрихону. При історичній дорозі, де з подіями війни проходили народи: німці, італійці, угорці, румуни, голляндці та інші; як і потім — десятки тисяч іноземних відвідувачів: там — народ, ожебрачений і осліплений духовною темрявою. Відчуваючи

наближення Христа і віруючи, голосно благає: „помилуй мене! — хоч затуркують жорстокі: сиди мовчки!

Закордонні відвідувачі південних міст України бачили на свято — церкви, повні молящися. Багато моляться дома, збираючись групами. Навіть комсомольці вінчаються в церквах. Вони кажуть: шлюб у церкві міцніший, ніж у „Загсі“.

Люди просять прислати Біблію або сам Новий Заповіт. Можливо, більшість не бачила Святого Письма. Ще сутінок обгортає серце. Але вже звернулись до Христа, як Вартімей, що дав невмирущий приклад: без страху йти за голосом віри.

Один праведник писав: „ворог і природна зіпсутість гріховна закривають сердечні очі“. Це — наша сліпість при дорозі Христовій. А підійти, віруючи, — тоді серце, „дією благодаті Божої, прояснюється“.

Віра творить єднання з Богом, коли душа, по слову св. Макарія Великого, стає: „вся — світло, вся — око, вся — радість, вся — заспокоєння, вся — любов, вся — милосердя, вся — благість і доброта“. Це і є прозріння. Так помилуваний Вартімей пішов за Спасителем.

Віра дає для серця джерело ясновидности. Для науки, скажимо, райдуга має ключ; через лінії в спектральній аналізі дозволяє пізнати склад далекого світила в небозводі. Подібно — серце, вірячи і знаходячи в собі, мов райдуги, духовні відсвіти з небес, — відкриває невидимий образ Божий.

Віра насичує серце святими правдами, як хлібом небесним. І настільки цінна перед Господом, що Він повелів: „котрий слухає слова Мого і вірує в Того, Хто послав Мене, має життя вічне і на Суд не приходить, але перейшов від смерти в життя“.

На пораду праведника Іоана Кронштадтського, кожен нехай спробує хоч один день вірно пробути в любові Христовій: відчує себе в святому світлі, щасливий істиною, вже на дверях Царства Божого, що будується в нас самих.

ОЧИЩЕННЯ ПРОКАЖЕНИХ

Сучасний стан — це стан заналашчености гріхами: без спокути. Ми всі недужі протибожністю, нещирістю, зарозумілістю, злостивістю, жадністю, перелюбством, осудництвом, заздрістю тощо. Намножені за десятиліття, гріхи облягли, як проказа духовна.

При звичайній проказі, виказаній плямами на шкірі, руйнуються живі тканини до кісток і суглобів. Хвороба нищить легені, органи слуху, зору і мови. Виїдає очі з ямок. І от, «безока, без'язика, безрука рештка людини» знаходить притулок у могилі.

Тілесну проказу нам видно, як погибельну. Однак, психічної, значно грізнішої, бо з'їдає душу навки! — ми не добачили. Чутливий Гоголь колись жахався духовною зараженістю людства.

В старовину проказу вважали наслідком нестерпного гріха. Прокажені, досмертно отвержені, мусіли попереджувати всіх, кричачи: „нечистий!”. І люди з жахом сторонились. Жили прокажені в печерах, пустошах, руїнах, або никали по димній „гегенні”: долині-звалищі біля Єрусалиму.

Один визначний мислитель сказав: якби виявилися тайні язви сердець, людство пройняв би жах.

Ми, в масовій зараженості гріхами, нагадуємо десятків прокажених, що перестрінули Христа на дорозі в Єрусалим і здаля криком кликали: «Ісусе Наставнику!» — і молили про змилювання.

Пожалів їх Ісус і звелів піти до храму: показатися священикам. Вони послухались. Ідучи, раптом побачили на собі чудо — стали чисті! Один вернувся, і прославляючи Бога, наблизився до Ісуса, впав до ніг і дякував за порятунок. Це був самарянин.

І сказав йому Ісус: «Чи не десять очистились? де ж дев'ять? Як вони не вернулись віддати славу Богові, — крім цього чужоплемінника?»

У цій події відкрито вселюдський зміст. Десяток символічно означає многість. Подібно, як двійка однакових у трагедії Шекспіра представляє типову численність, —

по означенню від Гете. Через десяток зображено кожен народ і людство.

Спільна недуга, це — нечистість протибожності. Коли протиставився Богові перший ангел, світлоносець-Люцифер, він тоді ж був звергнутий з неба, як „нечистий”. Ми всі заражені тією протиставністю. Особливо в умовах боговорожого заведеності, як „гегенні”.

Хоч вразила і до глибини, — але відкрито чудесний порятунок: милість Христа як відповідь на молитву. Всіх бажає спасти Господь. Коли інший, самотній прокажений просив Христа: «якщо хочеш, можеш мене очистити!». Змилосердившись і доторкнувшись до нього Ісус промовив: «Хочу, очистись!» І той став чистий. Його тіло, як і в других оздоровлених, відтворилося всіма тканинами. Так душі наші, з прокази гріха, відновляться почуттями і всіма силами.

На самотнього прокаженого Христос „подивився строго”, давши зрозуміти, що і тайний гріх видно.

Ми всі — під строгим поглядом, і всі — з провинами, що їх згадав апостол, пророкуючи про наші, „останні дні”. Ось перечислення: «люди будуть самолюбиві, се-ребролюбиві, горді, пихаті, злоріки, батькам непокірні, невдячні, нечестиві, недружелюбні, непримиренні, наклепники, нездержливі, жорстокі, недобротолюбні, зрадники, нахаби, надуті, більше сластолюбні, ніж боголюбні».

Що пророцтво справдилося за дев'ятнадцять віків, бачимо на жорстокості в війні і в концтаборах. Ставлення втіхи вище від віри розвинулося, як пошесть. І особливо ж ми невдячні всі.

Коли початок рятунку, це звернення до Христа, то здійснюється чудо рятунку — в нашому послухові. «Підіть покажіться священикам!» — означає: звернувшись до церкви, відкрити серце в сповіді.

Десять прокажених на тій дорозі очистились.

І є неодмінна правда в принесенні подяки. Без того немає спасіння. Як нема добра в родині, де діти не вдячні батькам за труд і любов. Там — руїна дому. Тільки один з десяти врятованих сповнив правду.

Ми — духовно нечисті. Хоч носим на лицях, як середньовічні прокажені, маски, часом прекрасно розмальовані! Щоб скрити. І самі ж повірили в маски. Живемо несправжністю і навіть величаємося. Це — ми всі, колишні чисті, що були покликані в світло Христа; як

нововибраний народ. Коли випросим прощення, відпадає знов, як ті дев'ять. І якщо спасеться один з десяти, — чи не буде „чужоплемінник”? — таджик, індус, або японець, перс; хто має вдячне серце з вірою.

Колись пророк у підземній темниці, в залізах, кричав: «пильнуй, Ізраїлю!» Так і сьогодні: почуймо із підзем'я нашого серця подавлений голос сумління. Щоб не зійшла дорога наша з прокаженістю в „гегенну”, де «огонь не гасне» і «червяк не мре».

А відкрито для всіх нас вічний шлях блаженних: до семи світочів «неба небес», до правди його, як заповітного ковчега.

ПОРЯТУНОК БІСНУВАТОГО

Сьогодні світ збурений і „кипучий”. Бо, через події життя, наостанок борються сили судного значення. Чи здійсниться головна заповідь Христа — любов і всепрощення: в мирі, правді, радості, з якими для душі починається царство небесне вже тут, на землі. Чи напроти: ненависть, облуда і помста, завершені в біснуватості, розкриють земне пекло з глибиною безладдя і муки, як в душі скаженця, з євангельського оповідання.

Американський єпископ Окснам казав: «Припустим, стіни Кремля розпалися в пил» і «воєнна сила зникла», — «чи наші проблеми проминуть?» Ні, «наш світ, голодний, темний, хворий», ще довго буде „кипучим”.

Це вірно. **Весь світ хворий**; зокрема і Росія, з грізною недугою, відзначеною давно. В народі часто нуртувала звістка, що цар — антихрист. Декабристи Муравйови писали: в Росії царство сатани здійснюють царі, прокляті Богом. Вони правдомовців звать „сумасшедшімі”. Філософ Чаадаєв складав „Апологію божевільного”, з марою про „Некрополіс” — Город мертвих. У цій примарі Гоголь знайшов на дні народної душі «ветхі страшилища», психологічний „звіринець”, личини демонів, що спотворюють життя. Писав і Пушкін про бісів, які заморочують душу. Тоді ж демонщина віддеркалалися в поезії Лермонтова.

Опанування Росії демоніяками зобразив з моторошною візійністю і геніяльною аналізою Достоєвський — в романі „Біси”. Він пророкував, що бісівщина знесе «сто мільйонів голів» і залле світ кров'ю. В надпис для роману він взяв рядки з євангельського оповідання про біснуватця. У Достоєвського один із „бісів” наставляє: передусім треба зруйнувати ідею про Бога, а натомість підняти велетенську гордість. Людина схоче стати на місці Бога і скаже: „все дозволено”. Тоді створиться заколот, хаос, „диявольський водевіл”, де запанує „страшний дух небуття”. Головний біснуватець, Верховенський, питає меншого, Кірілова: «Ну, а якщо ви — Бог?» Кірілов закричав: «Зрештою ти зрозумів!» І продовжує: «Я три роки шукав... і знайшов: атрибут божества мого —

Своеволіє». Інші однодумці там шукають практичних до- ріг, наприклад, Шігалюв, що точно зобразив здійснення бісівщини. Так, Росія покривається «безконечною мере- жею вузлів», у якій кожна з діючих „кучок” збирає при- хильників і шириться боковими відгалуженнями. Завдан- ня — **скрізь породити «цинізм і скандали, повне безвір’я в що б то не було», і ввергнути країну „в відчай”**.

Роман Достоевського був фактично заборонений аж до смерті Сталіна, при якому візія біснуватців здійсни- лася, як в душі Гадаренського скаженця.

Гадарена — земля на східньому березі Галілейського озера. Коли туди прибув Христос із учнями, назустріч вибіг демоніак. Він не одягався. Жив у могильних пече- рах і гробах. Люто нападав і наводив жах на всіх. Роз- бивав кайдани і розривав ланцюги, якими його скову- вано. Серед скель мучився, б’ючись із криком об ка- міння.

Побачивши Христа, прибіг і поклонився. Закричав: «Ісусе, Сину Бога найвищого... не муч мене!» — бо Хри- стос звелів демонові вийти. На запитання, як звуть, де- мон відповів: „легіон” мені ім’я — бо багато нас”. І дуже просили духи про дозвіл увійти в гурт великих свиней, що паслись на горі. Сказав їм Ісус: „Ідіть!”. Во- ни ввійшли в свиней і ті, сказившись, кинулися з кручі в глибину моря і потонули.

Мешканці побачили, що біснуватець тихо лежить, одягнений і притомний біля стіп Ісуса, і полякались; і просили відійти з їхнього краю.

Ісус сів у човен — пливати в Галілею. Оздоровленому звелів zostатися для проповіді.

Мабуть не легко прийшлося чоловікові, бо тамошні мешканці, за висловом Іоана Золотоуста, були не бого- любці, а свинолюбці. Подібні їм урядували при „культі” над колгоспниками. Коли пропадали свині, то про кож- ний випадок в газетах зчинявся різкий крик. А про смерть мільйонів людей з голоду, в 1932-34 роках на Україні й Кубані, — жодного слова не було в тих газетах, керован- них свинолюбними демоніяками.

Через них зайшов „легіон”, войовничий збір темних духів.

Вигнати бісівщину зможе тільки одна сила — бо- жественне слово Христа. Почавши чудо, довершить його. Геть вийдуть демони, що женуть до загибелі в безодні.

Очищення народної душі станеться не через нена- висть, бомби і програми з „ізмами”. Але через добро, через Євангеліє правди і світовий рух для неї: як дару- вання народові всієї величезної скарбниці духовних цін- ностей християнства; в безперестанному наступі світла Божого — проти біснуватих.

Тепер живемо, як у тривогах IV-го століття, коли Константин і його військо побачили видіння: сяючий хрест і літери — «Цим переможеш». Незабаром знамення справдилось.

Воно, мов на царгородській корогві, входить і в наш „кипучий” світ.

Огонь зброярських майстерень приносив Дамаскові, місту в Сирії, світову славу. І вона вгасла. Але слава духовного полум'я, що там засвітилося, непогасима ввік. Це — через чудесну подію біля міста: понад дев'ятнадцять віків тому.

Малярі-генії зображували її. Тінторетто представив її, на означення сучасників: „із страшенною уявністю”. Небозвід і обрій в огні; дерева затоплені пурпуровістю, також скелі й каміння в мурах передмістя. Коні здіблюються; і вершники і піші воюки, затулені щитами, падають на землю. Полум'я розрізало простір, мов ріками, від небес, де — постать Христа: в просвіті, повному сіяння. А внизу на східчастий камінь повержено чоловіка в темній туніці й червоному плащі. Безпорадно підносить він руки... Савл, який навернеться для євангельських подвигів, хоч він шойно спішив у Дамаск — в'язати учнів Христових і вести на кару в Єрусалим, де вже переслідував їх, дихаючи „грозьбою і убивством”.

Він потім розповів: «Я побачив у дорозі світло з небес, дужче від яскравости сонця, яке осіяло мене і тих, що йшли зо мною. І коли ми всі впали на землю, я чув голос, що говорив до мене: „Савле, Савле, чого переслідуєш Мене? Трудно тобі йти проти вістрія”. І я спитав: хто Ти, Господи? І Він сказав: „Я — Ісус, що Його ти переслідуєш”». Призначив йому Ісус — йти до поган, «відкрити їм очі, щоб вони навернулись від темряви до світла», від сатанинської влади до Бога.

Від сіяння осліп Савл. Підняли його й повели за руки в місто. Три дні хворів; не їв і не пив. Тоді праведному дамаскинцю Ананію з'явився в видінні Христос і послав до Савла, кажучи: «він — посудина вибрана, носити ім'я Моє перед язичниками і царями і синами Ізраїля». Поклав праведник руки свої на плечі Савла і той прозрів; і охрестився; наповнився Духа Святого.

Полум'я Духа повело його — наверненого, новоіменованого Павла, через пустелі, ріки, гори, моря — в невідомі краї. В темниці, в каменуванні, в кораблекрушенні, нужді, хворобі подвизався він як апостол. Через

нього здійснилися слова Господні: «Огонь прийшов Я звести на землю, і як хотів би, щоб він уже розгорівся...» апостол поніс той огонь — з Дамаску, де „окріпнув”. І потім казав, що в Христі „все може”.

Заробляв хліб, як ремісник-шатерник; і збудував Церкву народів.

Приходячи, він скрізь навертає, вчить, розсуджує, висвячує священників, складає послання, які становлять віронавчальну, повну богомудрости, частину Нового Заповіту. Творить чуда; речі його: пояси і одежа, прикладені до тяжко хворих, враз оздоровлюють.

Одного разу греки хотіли принести йому жертву, як божеству. Павло в розпачі розірвав собі одежу на грудях і став умовляти, що єдиному Богу живому, Який створив небо і землю, належить жертва наша.

Крім грецької, Павло говорив багатьма мовами. Гебрей, він походив з міста Тарсу, в Кілікії, і від батьків мав римське громадянство.

Чотирнадцять років учився в Гамаліла, в „слави закону”, наставника при Єрусалимському храмі.

Послань Павла, з їх глибиною думок і святим світлом мудрости, ніхто з релігійних мислителів потім не перевищив. Усі найвидатніші, як Іоан Золотоуст, Августин Блаженний, чи також Сковорода, були його пильними учнями. Поряд Петра, Павло — первоверховний апостол Христа.

Кроткий голос Спасителя, в полум'ї і сьйві, з жалем до людського заблудження, — настиг ожорсточену душу: сокрушаюча сила благодаті Божої змінила враз!

Упав Савл, і це — початок нових віків з можливим піднесенням християнства. Осліп Савл, і це — початок прозріння народів: для істини Євангелії. Поведений Савл, немічний, як дитя, і це — початок вселюдського руху з невиданною могутністю.

Подібно до Савла, і народи престрінуло сьйво на історичній дорозі. Скоро — тисячоліття, як Україна приймає духовне полум'я від „посудини вибраної”, з читання Апостола: щонеділі в церкві. Він виховував розум і почування, уяву і волю народу, визначаючи характер.

Як сказано, «дивний Бог у святих своїх». Христову силу чудесну світ побачив на апостолі.

Після сповнення великого подвигу і після довгочасного ланцюгового ув'язнення в римській темниці, виведено Павла за місто і відсічено голову мечем. Прийняв

вінець мучеництва — святий, майно якого на землі складалося тільки з фелони (плаща) і кількох книг.

Його апостольство незвичайне. Бо йому з'явився Христос не в земному житті, а в славі Божій — з небес. І дав духовну зброю: визволяти народи.

Тоді навчив апостол одягатися в „броню праведности”, вживати „щит віри”, „шолом спасіння”, і передусім — „меч духовний, яким є слово Боже”. Означив, що «наша битва не проти плоті й крові», але «проти мироправителів тьми віку цього»: проти демонів і гріхів. І ми самі — нашими гріхами, переслідуюем і раним Христа. Благаймо Його, щоб дорога життя привела всіх у Дамаск духовний: прозріти правдою.

БЛАГОВІСНИК НАРОДІВ

Згідно з переказами, Дамаск, це найстаріше місто світу. Початок проповіді Павла звідти — символічно єднає старовинні часи людства і нові. Але призначення апостола сталося над межами їх.

Павло сам говорить: «проповідуємо премудрість Божу, таємну, сокровенну, яку передзначив Бог попереду віків»; себто до створення світу. Під час дивного піднесення пізнав Павло «глаголи неізреченні, яких не можна переповісти».

Послано Павла провістити язичникам істини, що їх тоді, здається, ніхто не міг, крім нього, „посудини вибраної”, вмістити в душі. Вже в перших словах до поверженого, коло Дамаску, відкрито: Христос і Церква, це — одно. Гонивши вірних, Савл переслідував Господа.

Навернувшись і ставши з Савла апостолом Павлом, він проповідує про Церкву, як містичне тіло Христа. Як святу спільноту ангелів і людей: що відійшли, що живуть, і що прийдуть на світ. Про Церкву, як храм нової землі і нового неба, — з людьми, їх душами і тілами, освяченими через жертву Христа і тайну Причастя.

Вони — «нова твар у Христі». Єдина з Ним; як Він єдиний з Отцем і Духом Святим, і рівний безкінечною святістю.

Апостол осягає істини надсвітні і преднебесні, з вищими чинами ангелів, — пишучи в посланні, що Христом «створено все, на небі і на землі, видиме і невидиме; чи Престоли, чи Панування, чи Влади, все Ним і через Нього... бо угодно було Отцю, щоб у Ньому перебувала вся повнота, і щоб через Нього примирити з Собою все, з'єднавши через Нього, кров'ю хреста Його, і земне і небесне». І ніщо в світах «не може відлучити нас від любови Божої в Христі, Господі нашому». Цю правду Павло поставив назавжди для науки і життя в Церкві народів. І подолав поганство.

Душа апостола була — мов огненний стовп, що палахкотів між небом і землею, розпросторюючи світло від Арарату до Піренеїв.

Проповідуючи, благовісник умовляв, «як батько дітей своїх»; «ніжний я був серед вас, як кормилиця, що ніжно обходиться з своїми дітьми»; «ви в серці моєму». Знав Павло, як навчати кого: одним треба, ніби немовлятам, подати „молоко” духу; а другим „твердий харч”.

Бачачи терпіння учня Тимофія, хворого шлунком, приписує, мов лікар: до питної води домішувати „трохи вина”. Під час голоду зібрав по жертви і приніс тяжкими дорогами.

Після проповіді, в Дамаску почалось переслідування, — противники змовилися і обставили всі брами міста, щоб не випустити апостола живим. Тоді вірні опівночі спустили його в корзині з городського муру. Був невеликий і неважкий. І хоробливий був. Лисий і з бородою; але, як свідчать, мав обличчя ангела.

Від Дамаску віддалився в пустелю Аравії і деякий час пробув на самоті.

Звідти вертається він і вже до кінця днів — невтомний воїн з мечем духовним. Проповідує в країнах язичників: Фрігії, Памфлії, Галатії, Іконії. Прибуває на острови Кіпр. Довші подорожі зв'язують великі осередки: Антіохію, де вперше вірні стали називатися християнами, Ефес, Коринт. І там, і в Атенах, Римі та інших містах, його вчення здебільшого відкидали високорозумні і сановні, сильні світу цього. А приймали апостольську науку — ширі й чисті серцем, „смиреномудрі”, „вбогодухі”; по вислову Павла, ті, „що нічого не означали”; що були для світу — ніби „порох, який усі топчуть”. Схожі на Павла: нужденністю і невельможністю.

Він мав мудрість найвищу, „дану йому”. І сполучив два культурні світи: еллінсько-римський і гебрійсько-орієнтальний. Під час судового розбору, в присутності царя Агріппи, римський поставлений Фест сказав голосно і сердито на підсудного Павла в ланцюгах: «безумствуєш ти, Павле! велика вченість доводить тебе до божевілля». Тоді Павло коротко відповів: «я не безумствую, а кажу слова істини».

За істину Христову, вже не бачивши свободи, вмер мученицькою смертю. Вмер, але переміг. Просвітив народи. Україна від нього прийняла багатство віри, яким врятувалася в найтяжчих іспитах історії. Настане час, коли знову в нашій вітчизні скрізь вільно читатимуть послання «Апостола правди і науки».

МАТИ ПРОРОКА

Материнське серце — велике перед судом Божим; це відчували народи з давніх віків.

Східня легенда оповідає, як душа померлого візиря, сановника високого, правувалася перед Судією коло брами в рай. На одну шалю терезів покладено діла візиря: мости, фортеці, мечеті, школи, скарбниці тощо, — їх ціла гора! А на другу шалю покладено дрібну, як горошина, річ: сльозу вдови, що приходила просити хліба для своїх дітей. З наказу візиря, її виштовхано на вулицю, і вона плакала, вертавшись ні з чим. Сльозинка вдови переважила гору будівничих справ візиря; він був осуджений.

Легенда відзначає два різні шляхи і закони в суспільстві: перший по смиренному серцю материнському, а другий — по амбіції володаря. І тут є також освітлення для сучасности. Бо вона звернулася в такі побільшені справи безсердечного візиря, через які пролито було ріки материнських сліз, або, по слову Шевченка, «не ріки, — море!».

В материнському почутті — найближча присутність Бога, як сонця любови. До нього найбільше подібне, на землі, серце матері. Її любов має джерелом своїм Дух Божий. Він, як і мати, клопочеться за душі „зітханнями неізраєльськими” і єсть — „яскравоогненна і мила любов”, — за висловом праведника.

Ніхто з людей не знає цих зітхань, як мати. Вона, в Україні, оспівана від Шевченка, «молилася, турбувалася, день і ніч не спала, своїх діточок непевних звичаю навчала». Руки струдить, стерпить недугу і горе — ради дітей. Вона і хресну смерть за них прийме.

Мати — великий ангел, даний людині на землі. І коли втрачено її, тоді допомога сиротам так багато важить перед Богом, що за неї, по об'явленню пророка Ісаї, великі гріхи прощаються: коли б, як пурпур, були, — обмиються, ніби вовна — білими.

Материнська молитва спроможна міняти рішення Бога: це показано в одній з євангельських подій. І в Ста-

рому Заповіті — багато прикладів із силою цієї молитви.

В І. «Книзі Царств», Анна, жінка Єлканова, довгі роки бездітна, була доведена глузами і знущаннями до розпачу. Але смиренно молилася в храмі в м. Сіломі. Якраз там оббирали святиню і кривдили народ два сини первосвященника, Хофні і Фінегас — горді і злі, ніби візир з легенди.

Скорбна молитва кроткої Анни з обітницею, якщо народиться син, то посвятиться Богу, — була прийнята. Новонародженого названо Самуїл, у дослівному значенні Богдан. На службу в храмі його 12-річним відвела мати. Посвятна молитва її склала полум'яну сторінку в Біблії: з висповіддю смиренної віри і остереженням проти гардині. Ось — декотрі речення: «Господь зітре тих, що противляться Йому; з небес возгремить на них». «Стопи святих своїх Він береже». «Робить жебраками і збагачує», «з праху піднімає Він бідного» і «престол слави дає в насліддя». Смиренність материнська прихилила небо: Самуїл був вибраний навіки „священником вірним”. Як благословенний пророк, син зневаженої, спасав народ від погибелі.

Цей приклад нагадує про дивну зміну в українській історії. Шевченко теж — син упослідженої вкрай. Згадаймо вислів письменника В. Стефаника, з промови про поета, в 1911 році: «Кріпачка зродила Тараса і викормила кріпацьким кормом, а він видвигнув мужицький народ на висоту, по якій тепер ступаємо»; — Шевченко «сидів 10 літ у неволі: за опенне своє слово, котрого всі царі до купи задушити не годні».

Це правда, — мати Тараса, як Анна з «Книги Царств», випросила йому дивний талант:

Вночі

На свічку Богу заробляла;
поклони тяжкій б'ючи,
Пречистій ставила, молила,
Щоб доля добрая любила
Її дитину...

Хоч її саму «нужда та праця положила» в передчасну могилу, а син її карався за талант пророчої поезії. Також і вся Україна, як означував Сковорода, — була покладена в домовину. Селяни гинули в кріпацтві, а верхи,

розбещені привілеями, в чужій службі, були сліпі до народного страждання.

Шевченко „огненным словом” збудив з домовини народ, який піднявся в новій історичній силі і розбив ланцюги, накладені царями.

Згинули царі, як злі гордеці Сіломські, жінка одного з яких, Фінегаса, вмираючи, родила сина і назвала його: Іхавод, себто Безслав'я. Сповнилося століття, як Шевченко написав віщий вірш: «врага не буде, супостата, а буде син і буде мати, і будуть люди на землі». Вже супостати короновані щезли. Здійсниться вершинне пророцтво з «Кобзаря», як наріжний камінь для життя в Україні: по закону від смиренности материнської, супроти амбіції жорстоких, складатимуться відносини в суспільстві, як в родині — з любов'ю і правдою добрих людей.

І духовну пустиню тоді знов «опанують веселії села».

Вершинний твір Тараса Шевченка — це поема «Неофіти» („Нововірні” — „Новохрищені”). Шевченко написав її в кінці 1857 року, коли вертався з заслання. Був зруйнований фізично, але мав життєву мудрість і ясно-видність, яку з'являє страждання за правду і геній.

Його поема — пророча. Бо, через минувшину, не тільки викрито злу сучасність, але дано також вірний прообраз майбутності. Муки перших християн марилися Шевченкові в прийдешній Україні. Вже в присвяті Щепкіну він сказав про свою думу: «І огнем-сльозою упаде колись на землю і притчею стане розпинателям народним, грядущим тиранам».

Передбачення повністю здійснюється якраз і виключно від 1917 року. При диктаторському „культі” Українську Церкву знищено (зоставлено декотрі храми, з неукраїнською мовою та ієрархією).

Багато вірних відійшло в новочасні катакомби; — в завішених хатніх кутках відбувається молитва. Святині України — Лавру і Софію в Києві — обернено в глумливі „заповідники” - „музеї”. Заборонено українцям мати Біблію рідною мовою. Навіть заборонено в поемі „Неофіти” писати слово **Бог** — з великої літери, як робив поет.

Він, глибоко віруючий, взяв для „Неофітів” напис із пророцтва Ісаї: про близькість милости. Тут — ключ до розуміння поеми; в ній світло милости Божої веде душі, через смертні терпіння і жертву життя, до перемоги над злєм.

Герой поеми, Алкід — римський юнак; але, коли мати шукає його, висланого на каторгу, то йде в Сибір. І зразу ж Шевченко справляє удавану помилку: «в Сибір чи теє... в Скіфію». У вступі теж, після молитви до Богоматері — „молю ридаючи”, — Шевченко вказує на Україну. А далі складає натхненне славлення Христа-страсто-терпця:

той святий,

той Назорей, той Син єдиний
Богом ізбранної Марії.

Дорогою Христа провадить Шевченко свого героя — юнака, при істині Євангелії, про яку сказано: «... святої правди і любови зоря всесвітня зійшла». Прямуючи до Риму, апостол Петро звернув напитися в гай, де юнак був присутній на поганських веселощах. Петро благовістив «добро найкращее на світі, то братолюбіє», «і слово з уст апостола святого — драгим елеєм потекло». Ті, що увірували, пішли в катакомби — печери під Римом. Апостола схоплено і розп'ято; а юнака в кайданах погнано на каторгу.

Шевченко означив терор, який діяв і в Україні при „культі” диктатора: «нема сім'ї, немає хати, немає брата і сестри, щоб незаплакані ходили, не катувалися в тюрмі або в далекій стороні». Так само — матір «не допустили й подивитись» на сина.

В столиці празниковано: на честь кесаря. Скрізь несено його зображення. Патриції вихваляли кесаря аж до огиди: знов, як „культурного” вождя; і однаково проголосили, що кесар „більш од Бога”. Мати молилась на кесаря, — звичайно, одурена. І тут Шевченко додав заповітні слова:

Молітесь Богові одному,
молітесь правді на землі,
а більше на землі нікому
не поклоніться!

Цю правду зберіг юнак, що уже став «апостол великий Христового слова». Прикутий до щогли, він співав псалом з одновірними, яких названо в Шевченка: «Христові воїни святії», „лицарі”, „стратегі Божі”. Без огня і ножа стануть, — «і тьми і тисячі поганих перед святими побіжать»; їм «вовіки - віки похвала». Приведено їх на арену Колізею і там їх розтерзали звірі. «Ликне Рим». «Руїну слави... пропиває». Кесар, оточений трьома рядами сторожі, посміявся з мученицької смерті юнака.

Зоставши самотньою, мати з розпачу вдарила головою об мур і впала непритомна. Вночі Колізей чорнів, як гора на полі, а над ним, із-за річки Тібру, місяць сходив. Мати мученика, опритомнівши, пішла за возами, на яких „сіроокі скіфи” відвозили трупи до річки — го-

дувати рибу для стола кесаря. Стихли круги на воді; тоді мати «тяжко, страшно заридала і помолилась в перший раз — за нас Розп'ятому». Вона «живого істинного Бога» — «слово правди понесла».

В поемі Шевченка — вся Україна, з її горем, долею і покликанням; вся в постаті матері: серед духовної ночі, на березі Тібору чи Дніпра, при світлі кривавого місяця. То прозріваюча мати саможертвовного неофіта, від цілого покоління, що, покинувши поганські несамовиття і прийнявши Христа, іде на подвиг і страждання в Його імені. Поетом цієї нової, духовної України і провісником її доріг був Шевченко в останню і вершинну добу своєї творчости.

Він — великий проповідник евангельського світла поруч із іншими загальнолюдськими речниками в письменстві: Франціском Асізським, Данте, Лютером, Мільтоном.

Але зовсім не ступайко заштатно-сірих північних безвірників ряду Чернишевського, як пишуть офіційні теоретики.

Наші брати і сестри в Україні стають гідними спадкоємцями правди „Неофітів”, яка завінчує геніяльну поезію в „Кобзарі”: дзеркалі нашої історичної долі.

ХРИСТОС — ВСЕДЕРЖИТЕЛЬ

Іноді зустрічаємо людей, які кажуть: «що нового в християнстві, — любов до людини? Але Будда про неї давно вчив!.. це вже було в інших реформаторів, до яких подібний Христос».

Здебільшого, так твердять інтелігенти середнього стану і старшого віку, які читали з підручників про Будду, і в шкільні літа, до революції, на уроках закону Божого чули про Христа.

Проте, послань апостола Павла не читали, і не порівнювали з ними докладно повчань Гаутами Сіддгарти.

Один відомий американський проповідник починає свою книгу про життя Христа — такою нагадкою: «Історія повна іменами людей, які казали, що вони прийшли від Бога, або що вони були божества, чи приносили вістку від Бога» (наприклад, Будда, Могаммед, Конфуцій, Сократ, Лао-Тзе та інші). І далі: «Якщо відвідувач прийшов із чужої країни в Вашингтон і сказав, що він — дипломат, ми попросимо, щоб показав паспорт і довірчі грамоти».

З незрівняно більшою підставою люди мають право жадати такого доказу в найважливішій справі — релігійній. Чи існують попередні вістки, „креденції”, що свідчать напевно?

Проповідник зазначає: всі, крім Одного, мовчатимуть, якщо їх спитати про попередні, — до їхнього народження, — „довірчі грамоти”. Мовчатимуть: Будда, Могаммед і всі такі, як вони. Тільки Один відповість, що Він має повні пророчі „креденції”, які точно, за сотні років наперед, провіщують прихід у цей світ.

За дві тисячі років наперед сповіщено, що Він має з'явитися серед нащадків Авраама. За сімсот років сповіщено, що місцем народження буде Віфлеєм, і Мати буде Пречиста Діва, і називатимуть Його — Еммануїл себто: З нами Бог; що царі зі Сходу принесуть золото, ладан, смирну, і відбудеться втеча в Єгипет і потім повернення в Назарет. За п'ятсот років сповіщено, що ім'я буде: Ісус або Спаситель. Сповіщено, якою смертю замучать Його:

будуть криваві рани на руках і ногах; із-за одержі Його кидатимуть жеребок, і померлому кісток не персбиватимуть, як йншим. Що в час смертних страждань до уст Його подадуть оцет і жовч. Що після смерти Він на третій день воскресне і буде вознесений на небо.

На час Його народження, в храмах гебрійських було про Нього понад чотириста п'ятдесят докладних пророчтв, як про Месію - Спасителя і Сина Божого. Всі пророчтва здійснилися. Спаситель, навчаючи, казав, щоб слухачі досліджували Писання (Біблію — Старий Заповіт), які **всі свідчать про Нього**.

Крім Писань, також видимий світ свідчить про Нього: от — в розподілі, взаємодоповненні і зміні світла — сонячного, місячного, зоряного, з їхньою надземною красою. Ми надто призвичаїлися думками до щоденного святого чуда, до з'явлення сонця в небесах, в якому безпосередньо, в дивній ясності, аж незносимій для тілесного зору, дано вираження Божої волі, через несхибний і міцний закон злагоди. І також — чудесна поява грозових блискавок, дощів, веселок; і сам творчий процес: «з води і водою», її дією, в невтомних океанських хвилях та кругоході її через хмари — в джерелах, в ріках, що, разом з великими напливами, випрацьовують обличчя земного світу: для закономірного проростання (зерно — стебло — квіт — плід) і для всякого життя, в якому кожній істоті передбачено значення, корм і збереження роду.

Незмінно глибоко, в цілому світі природи, в символах самого існування означилась передвіщена доля Христа для земного життя: народження в обставинах горя; вихід до творчого дня сонячного; жертва собою для інших і смерть у ній; зрештою — воскресіння для вічності.

Народи, задовго до початку християнської ери, передчували це (як вищі птахи, що задовго до людського голосу світанкового віщуть у шебеті — схід сонця); свої пророчі здогади виражали народи у фантастичних образах умираючого і воскресаючого Бога; наприклад — єгиптяни. Їхні „пташині“ міти віджили свій час і погасли.

Але образи правди Христової зійшли світити вічно.

Силою від Бога Слова створено світи: видимі й невидимі. Слово — Христос; через Нього здійснилося творення неба і землі; Йому дана всяка влада в них. Здій-

снюючи волю Отця, прийшов Христос на землю, щоб святою кров'ю своєю обмити гріховну душу людську і відвести її від пекельного мороку — до брами неба.

Він воскресив мертвих і володів силами прози, моря і всіма стихіями і багатствами свого твору.

Жоден релігійний реформатор і мудрець не зміг піднятися до неосяжної тайни народження земної людини „звиш”: другого, духовного народження її — через хрищення Святим Духом. Це хрищення міг дати і дав тільки Той, Хто прийшов від „вишніх”, від неба, — до земних. Ще більша тайна, божественна, страшна, невідома до Христа і неможлива до Його приходу: тайна причащення нас — кров'ю і тілом Спасителя.

Він сам смертними стражданнями на хресті, викупив наші гріхи, заподіяні, починаючи від гріхопадіння, і дав запоруку — для всіх людей, що будуть. Підняв річку вселюдської долі від пропавших глибин гріха, смерти, пекла — до височини спасіння і життя небесних могутностей.

Один тільки Він — будівник прийдешнього Царства, в якому всі, воскресені в час Страшного Суду, і ті живі, що тоді придуть, змінившись враз, будучи помилувані, — жити вічно. Світ станеться новий. Новий Єрусалим, що в ньому Христос, замість храму і матеріяльного сонця, вічно і незаходимо, з незрівняною ясністю світлится світлом божественної любові.

Він створив Церкву, яка становить єдину браму нашого спасіння: вона — образ Царства Божого на землі. Неможливо нікому обняти всієї науки Ісуса Христа, Його вчення і всіх діл Його. Коли б писати про них повно, то, як казав апостол Іоан Богослов, світ не вмiстив би книг.

Тож кажімо скептикам, котрі схолодніли і примерли серцями: — неправда ваша! Мудреці й реформатори, що їх імена протиставляете Спасителю, — це одні з тих земних, до яких і ми з вами належимо, і яких буде судити Ісус Христос, Господь сили і життя. Тільки Йому — вінець слави.

1.

Всі ключі до розуміння сучасності знаходимо в Євангелії. Маттей свідчить: «Виступивши Петро з човна, пішов по воді, щоб підійти до Ісуса; але, бачачи сильний вітер, злякався і, почавши тонути, закричав: „Господи, спаси мене”. Ісус простяг зараз руку, підтримав його і говорить йому: „Маловіре, чого ти посумнівався?» (XIV, 29 - 31).

У цій непогоді сьогодні видно долю християнського людства.

Ми, ішовши до Ісуса, раптом забули про Нього — про джерело сили і спасіння. Прикувалися зорами до бур світових, з могутніми бурунами війни, які зірвали з місця мільйони людей, скалічили багатьох і повбивали, поруйнувавши побут цілих держав: з кінця в кінець. На-страхані смертельними валами життєвого моря, ми віддалися найгіршому з почуттів, що паралізують душу. Через маловірство стали тонути в погібельних хвилях щоденної матеріяльності. Це потопання вже не фізичне, а духовне. Здебільшого сам притопленець не бачить, що гине.

Напливи щоденности приносять багато минучих утіх і розваг; течія, що затоплює, видається приємною на смак. Тонемо душами, не здаючи собі звіту з погібелі для вічності.

Але пролунають голоси пастирів Церкви, звернені до Спасителя. Ми, врятовані, чуємо докори за наші сумніви, що призвели до духовного пропаду серед сірих хвиль, над якими, з різних сторін світу, здіймаються огненні смерчі атомних вибухів.

Болісно відбувається внутрішня боротьба. Серце, вірячи, шукає Христового світла і жадає наблизитись до нього; але склад думок закріпився за декади матеріялістичного світогляду і викривився, і обпліснявив від насмішливого скепсису. Почуття віри терпить рани від морозного притоку цього „ідола”, — коли вживати виразу фі-

лософа Бекона (1561-1626; у книзі: „Новий Органон”, афоризм XLIV).

На позитивістичній смузі розвитку, що її наука проходила в XIX столітті, створився образ видимого світу, ніби величезного механізму. Але з перемогою вчення про електричну природу матеріяльності, той образ розсипався, як виявлена невідповідність. Найвизначніші вчені модерного часу, творці новітньої теоретичної фізики, як наприклад, Джеймс Джінс, мусіли визнати, що світ насправді має інший вигляд: він — ніби „величезна думка”. Покійний Джінс був релігійною людиною.

Чимало інтелектуалів, далеких від сучасної фізики, зберігає віджиті уявлення з XIX століття як „наукові” і тому „несумісні” з вірою. Так буває з перестарілими поняттями: в них, ніби в трупах, таїться трутизна, що, при необережному приторкові пораненими руками, викликає зараження. Щоразу, при тісному наближенні до рухів теперішнього пораненого серця людського, трупна крапля перестарілих понять викликає смертельні болі — в недугі, що триває довгий час.

Можна назвати трутизну точним словом: сучасна матеріялістичність. Це — дихання того „ідола”, що, належачи могилі, піднявся з неї і, як примара, стоїть на дорозі людської душі. Треба витерпіти боротьбу з його отрутою, щоб далі пройти. Все, до чого торкнеться і на що той „ідол” дихне, — втрачає перед очима барву і духовну красу, мов дерево губить рожевий обквіт від приморозку. Зоставляє той „ідол” тільки один образ світу: сірий, як давня гробова дошка; непорушно-матеріяльний, як стіна казарми; одноманітний і безрадісний, як стара стерня. Затвердивши такий образ, себто обікравши нашу душу перед лицем Божого світу-чуда, той „ідол” тишить нас, що ми в згоді з „наукою”. А в дійсності, ми втратили її правду.

2.

Бо ця правда зовсім протилежна до позитивістичного уявлення про світ, створеного в минулому столітті. Наука сьогодні ввійшла в початок круга невидимих, але всепотужних, будівничих сил світового полум'я, покладених в підвалини Божого твору. Вигляд тих сил і дія їх — нагадка всім про „Одкровення” Іоана.

Бачимо тепер: немає в світі книги, ближчої, ніж „Апо-

коліпсис”, до найперших тайн життя в світі невидимому. Правда про безмежне, це не геометричний натуралізм „на-світленого” в земному крузі, а образ священної урочистости, що відбувається перед престолом Божом. Не тілесними очима сприймаємо, — тільки зором душі. Відкриється в символах, що не вмирають.

«Сидящий був подібний з вигляду до каменя ясписа і сардія; і веселка навкруг престолу, подібна виглядом до смарагду». І від престолу виходили блискавки, громи і голоси; і сім світильників горіло перед престолом: це сім духів Божих; і перед престолом «море скляне, мов кришталь». І „четверо жизнин”, що в них — по шість крил довкруг, а в середині повно очей, не мають спокою день і ніч, говорячи: «Свят, свят, свят, Господь-Бог Вседержитель, що був і єсть і прийде». Віддають «славу і честь, і подяку Тому, Хто сидить на престолі, Хто живе навіки вічні».

Образ Христа — „як сонце, що сіяє в силі своїй”. І побачив апостол: на „скляному морі, змішаному з огнем”, стоять душі людей, переможців зла, — ніби гусярі, славу Богу співають, кажучи: „праведні й істинні шляхи Твої, Царю святих!”

Світляна дійсність невидимого неба настільки відмінна від зримого світу матеріального, що тільки символи в образах Іоанового «Одкровення» могли її віддзеркалити в собі.

Вони, як світильники, дарують нам чисте світло правди; прийняти і пояснити їх більше може серце, ніж думка. Коли правду з символів Святого Письма приймали, наприклад, поети Вольфрам фон Ешенбах, Данте, Мільтон, Гете, Шіллер, Гюго, Шевченко та інші — тоді з’являлися шедеври творчости. Якщо ж відходить серце і мистецька думка від духових джерел, — негайно хилиться творчість на підупад і дрібніє в вечірніх і сутінкових часах.

Також — і в малярстві: доки вірили митці, був незрівняний розквіт їх творчости, передусім в Італії, в добу Відродження, — Джотто, Белліні, Перуджіно, Ботічеллі, Рафаель, Тіціан, Мікель Анджело, Леонардо да Вінчі, Фра Анджеліко, Тінторетто і цілий ряд інших велетнів. Так само, в Іспанії, Німеччині, Голляндії.

Як вигасла віра, відразу зійшло малярство в безкрилість: і вправне і винахідливе, але — без небесного світла, за яким усі тужили. В новітні часи, зокрема віра Ван-

Гога знов відкрила в малярстві просвіт неповторної чудесности.

Нещастя походить від самолюбної думки, що возноситься, згордівши собою при дзеркалах світського життя. Вона — убивниця серця нашого; спокушає його на суєту в духовній порожнечі з самооманами. Вона, як черв’як, сточує зелені листки віри. Вона „все знає”, як чудовий слуга „ідола”. Вона при його підніжжі. Сирій погляд її вперся в обрис видимої матеріальности, що — під руками.

Навіть прекрасну правду служби в церкві вона пробує зміряти мертвими еталонами свого „відання”; але не може!

Літургія повна значення і світла від високих символів, ніби дерево в цвіті і множина роси — від сонця. Відсвічує життя неба. Хто в церкві, той зближається до образу життя безконечного, над всією гріховною минучістю днів; хто — ні, себе грабує, відбираючи від власної душі хліб світла, даний для вічности: в сфері, де вже немає смерті. Літургія повна хвиль від джерела нетлінного, для всіх, що шукають правди, як рятунку.

Але „ідол”, з’явець з могили, стрінеться при східцях церкви і посокорить модерно, мов з часопису: «Ми в столітті науки! Хіба до речі містика і віра в чудо?». Горда думка згодиться, а серце відкаже, що „до речі”.

Бо скрізь видно доказ. Наприклад, у самому почині дня: з глибокого і невидного простору, через рису обр’ю, огнений круг, налитий світлом, як живою кров’ю, викочується на височину земної домівлі. Сонце — велике чудо, що сіянням, барвою, рухом, красою своєю зовсім далеке від звичайности, в яку „ідол” закоханий. На сонці завжди знак Божої руки. Ніхто не вкраде від людських очей — чудесности сонця; як і тієї, що в зірок, місяця, блискавки, моря і квіту.

3

Наша вдача жорстока в невірстві. Можливо, із звички до гордих надцінок для особливої сили, даної в думанні, гадаємо, що остання перевірка кожного явища, хоч би найбільшого і найдивнішого чуда, — криється в нашому логічному розсуді. Той розсуд, з низкою необхідних припущень і зважувань, примірювань і порівнянь,

став, однак, діяти, як суддя в найвищій владі, серед наших душевних „господарств”, бажуючи, щоб від нього залежало визнання чуда і рішення вірити. Взяв обов'язки більші, ніж призначено, і, непевний, завжди оглядається на „ідола”. Сам мірний, пробує виважити на терезах безмірність і тому від нього тепер — помилка. Він обернувся — як родич сумніву: корисний при дослідженні „стихий”, але недостатній для шукання, відчуття і сприйняття незримого світла духовного.

Одна з найбільших перемог людини — звільнити свої душевні сили від „ідола” і зміцнити крила їх: для віри і сприйняття чудесного світла з гробу Господнього в час воскресіння.

Здійснилася найвища таємниця створеного світу: своєю кров'ю Агнець змиває з природи душ людських гріх і смерть. Агнець стоїть в середині існуючого: від Отця прийшовши до світу людського, як світанкова зірка, що від неї всі сфери, видимі і невидимі дістають собі джерела життя. Небо відкрилося, щоб привести землю до порятунку, і єдність Божих світів уже замкнена в святий круг. З того часу щоденною для землі стала надангельська дійсність неба: кров Господня — в чашах вричастя! І от, живемо в світі, повному більшого чуда, ніж душа наша спроможна вмістити.

Все існуюче облите його сіянням: це для серця найлегше сприйняти, а ми робимо найтрудніше — з великими зусиллями не бачимо того.

Взяли перед очі мляву панораму знечудесненої видимости, яку, з мертвими барвами, подав „ідол” сумніву. Людство захлинається в оманах століття, на березі ж стоїть „ідол”, зловтишно всміхнений: його жнива.

Подібно, як апостол, піддавшись маловірству, став потопати в хвилях, — ми тонемо душами в течіях безсвітної матеріальщини. Як він криком благав Христа про порятунок, і Спаситель подав руку: вивів з погібелі, — ми так повинні молити.

Часто не помічаємо безодні, бо в течіях її знаходимо втіху. Радіємо, думаючи, що потоки приємної матеріальності йтимуть весь час, як рівні потоки життя світового, і кінця нема в катастрофі, яка їх спинить. Але це не так: для світу покладена остання межа з огню, як і для нашого особистого життя! — смерть. Усе згорить. Буде нове небо і земля нова. Бо твориться життя — з благо-

словення Божого: розцвітає і виконує призначення, тоді губить цвіт свій, щоб дати плід і відійти навіки, звідки прийшло. Остання блискавка сповістить про кінець і суд. Споломеніє вся тканина матеріальности, в якій, звикшися з сумнівами, приємно тонули; тоді побачимо, що ми, в течіях — тільки сині потопленики, присуджені бути викинутими в геенну.

Коли ж і в останню і найменшу з хвилин перед Судом душа наша поблагає Спасителя, назвавши Його ім'я, — то врятується; бо віра в Ісуса Христа, сонце милосердя і любови, спасає незмінно: для вічності неба.

Найбільш покоряє страждання ради інших: з милосердя. Всесвітлий вияв любови — це Голгота, що сталася ради всіх.

Страстотерпництво Спасителя, прибитого на хресті, не забувається, як пригасаючі спогади наші про пережиті болі; ні, в незримій дійсності світить вічно, і кров страждання горить завжди, зверх часу і світів, відкупляючи наші гріхи — минулі, сучасні і майбутні.

Від часу тієї самопожертви, приймаємо, як крихту з сонця, з тіла Христового — частку в причасті; і, як сяєво вкруг неї — краплі крові дорогоцінної. Здається, брама розкрита в незримому всесвіті, коли ми допущені до причастя і, при свідченні всіх світлих могутностей, приймаємо огонь і сяєво: тіло і кров, до сфери нашої душі. Всепалимою силою причастя знищується навіть чорнота її. Дотеперішній гріх згоряє, як тлінність на душевних ранах, що назавжди гояться.

Частка Божого ества, мов благословенна зірка, горить — освітлює небесним днем склепіння душі і всю сферу, весь лан її. Ми споріднені з Спасителем. І вирвані від гріха — від зв'язку з безоднею лукавого.

Але потім, коячи гріх, знов закриваємо душу хмарами темряви і, на жаль, не завжди звертаємося до блискавки, що її прорізує і розвіває.

Назва огненної сили: слово Боже. Незбагненну потужність його побачив апостол Іоан у символічному образі — полум'яний „меч обоюдний, гострий”, що виходить із уст Спасителя. Читаючи Писання, входимо в духовний поверх світу, в якому діє огненна зброя проти мороку душевного.

Страждання стало дорогою перемоги. Бо любов могутніша, ніж ненависть. Ненависть пекла поникла, смертельно поранена, коли на хресті здійснилася самопожертва ради людини. Гроб Господній став найсвітлішою світлицею всесвіту і джерелом вічного сяйня — радісного, всепокоряючого сяйня перемоги, яким все сповнюється навіки. Від нього матеріальні і духовні світи стали назавжди інші, ніж були.

В найповнішому світлі весь шлях спасіння пізнаємо від духовних джерел: це — Писання.

Григорій Сковорода, мандруючи по землях батьківщини, в торбі носив тільки одну книгу — Біблію; а з нею сопілку, на якій пригравав мелодії до своїх віршів.

Читаючи Старий Заповіт, філософ знаходив сокровенний зміст, що вказує весь час на прихід і учення, самопожертву і воскресіння Спасителя. І вся Біблія, на погляд Сковороди, становить окремий „символічний” космос, крім інших двох: загального — всесвіту, і часткового — світу окремої людини.

«Здається мені, — писав старчик, — що Біблія утворена Богом із святих таємних образів. Небо, місяць, сонце, зорі, вечір, ранок, хмара, веселка, рай, птахи, тварини, люди та інше. Усе це образи височини, небесної премудрости...»

«Святе Письмо подібне до ріки або моря... відкривається глибина, що її не легко бачать навіть ангельські очі».

Христос велів „досліджувати Писання” (Іоан V:39). Виконуючи цей заповіт, старчик мав силу від Духа Святого: будити український нарід із страшного чорного сну неволі. Розгорілося полум'я, що вибухнуло в вулкан «Кобзаря» і далі пройшло через життя.

Але дослідження ми занедбали.

В одному з посмертно надрукованих віршів Леся Українка питалася: який ми злочин проти Духа вчинили? — коли такі нещастя падають на батьківщину.

Відповідь означалася в самому запитанні. Ми винні, що відійшли від духових джерел: ніде, мабуть, так мало не досліджують Писання, як у нашому „інтелігентному суспільстві”. Тьмочисленні брошури в нас — на різні теми; також і часописи і сила книжок і журналів. Про всякі і невсякі речі ми пишемо і переписуємо. Всього дошукуємося, крім найвищих правд, що їх заповідано нам ш у к а т и .

Деколи роблять помилку: відкидають Старий Заповіт, приймаючи тільки Заповіт Новий, Євангеліє, і проходячи мимо слів Спасителя про древні Писання — як святі, як джерело Божої правди.

Весь текст їхній свідчить про Ісуса Христа, як внутрішність олтаря відбиває в собі ласкавий огонь світильника, що на престолі; хоч для будівлі самого олтаря вжито, крім коштовних металів, також і невблаганного заліза і каменя. Але все призначене для свого місця — мудрістю Будівника.

Писання вказують на офіру Ісуса Христа. Розп'яття Його відбулося за межею міста, біля брами. Це місто має значення вічного символу, в назві царства Божого: „Нового Єрусалиму, що сходить з неба...” (Оджр. Іоана 3:12).

Про новий Єрусалим віщує Ісаїя, книга якого вся — ясновидницька: в ній такі вірні свідчення про прихід Христа, що пророкові іноді дають ім'я „п'ятого євангелиста”.

«Встань, заясній, Єрусалиме: зійшло бо світло твоє і слава Господня зійшла над тобою. Ось бо, — темрява вкриватиме землю, й поморок — народи, а над тобою засіяє Господь, і слава Його з'явиться над тобою. І по-приходять народи до світла твого...»

В єрусалимському храмі мав з'явитися Спаситель.

Коли ж храм був зруйнований, а бракувало сил і засобів відбудувати, — тоді твориться чудо: приходять пророки, що огненним словом піднімають народ на відновлення святині.

З чудесною точністю вказано порядок жертвоприношень у храмі; і ось — апостол Павло пояснює: «Котрих бо животин кров уносить у святиню архиерей за гріхи, тих м'ясо палиться осторонь стану. Тим і Ісус, щоб освятити людей своєю кров'ю, осторонь воріт постраждав» (Євр. XIII:11-12). Кров Христа, пролита за нас коло Єрусалиму, це — „кров за вічну вічності”. Через неї спасіння. Вона заповідана в гебрейських книгах Старого Заповіту, які весь час свідчать про Христа.

Як на скорий схід сонця вказують сузір'я: всі в своєму місці і законі, в чудовому блиску, різного кольору і мерехтіння, — отак всі книги Старого Заповіту мають в собі провісний зміст про наступний світанок: безмежний подвиг Спасителя.

Христос, проти безодні смерти і пекла, спас вічні ду-

ші: через святу переміну, що сталася від Його крові і сльиви Його страсотерпництва на хресті.

В наш час, коли, згідно з пророцтвом ап. Павла: «від істини слух відвернуть, а до байок прихилияться» (Тим. IV:4), — ми так часто беремо в душу неістотність. Пора відвернути слух від цього і прийти до єдиного джерела всіх істин.

Події, що для нас пролетіли в кругохід сонця, — стануть перед поглядом Божим розгорнуті широко і до дна, в небесному „вимірі” часу, постійно **теперішньому**: там день їх повільний, мов течія тисячоліття.

Події, що в нас поширені на десять віків, далеко за межі індивідуальної долі, — для Божого погляду вміщуються в світлі зібрано, як повнота одного дня.

Ми неспроможні в обсягах думки охопити сфери буття Божого; почасти так герої трагедій: король Лір чи Дездемона, чи інші, неспроможні вийти за кордони творів і розмислами охопити існування самого автора їх.

Тут — приблизний приклад неспівмірності; ми думкою безсилі здобути ключі.

Їх даровано, з милости Христа; і ми забули їх. Скарбниця, де покладено для нас ключі до таємниць неба і майбутности людей, зветься: «Апокаліпсис» („Одкровення”) апостола Іоана.

Перед дверима „Одкровення” треба піднятися по сходах: це — зусилля духовні, для сприйняття системи символів, що в дивному образі подають нашій душі, ніби безпосередньо зримими, неосяжні істини.

Огнений двогострий меч від уст Спасителя з’явив собою символ слова Божого, що проникає всюди і перемагає.

Апостол споглянув небесні істоти в їх знанні минулого, теперішнього, майбутнього і різних напрямків буття. Як виражено враження від них, духовних, для земної уяви? Відкрився, водночас від реальности і від символічної поезії — вигляд багатокрилих істот, що навкруг і всередині мають повно очей.

Деякі образи з символічних малюнків, як і алегорії широкої видивности, настільки складні і трудні для зрозуміння, що можемо тільки дивуватися на їх велич і радіти їх красі; і тільки здогадуватися про безмежність значення. «Апокаліпсис» — найтаємничіша з святих книг: від неба для землі.

Евангеліє і три соборні послання Іоана пройняті любов’ю, як сонцем, — як світлом закону вже вічного життя в Христі.

Але в «Апокаліпсисі», крім неї, виявляється також сторона характеру апостола, яка потверджує назву, дану йому від Спасителя: „син грому”.

Його „Одкровення”, обнімаючи долю світів видимих і невидимих, від першого до другого пришествя Христа і навки, ставить нас до перемін при дії всіх сил небесних і також сил пекла: над останніми шляхами роду людського. Часом уява неспроможна вмістити огонь і сяйво від святих могутностей, що переборюють напасть смерті і зла, а з ними — всю гріховність землі.

Божа любов, через сонми і найвищі чини ангелів, здійснює одно настання по одному, в їх пляні, щоб перепалити духовний морок і очистити пропаші душі безлічі людей всіх народів. Вирвати з погібелі: зачерствілих і забруджених у злочинстві й переступі. Дорогами покаяння і спокути привести до гідности. Привести, всемогутньою силою самопожертви Христової, Його крові і слова, Його благодаті, до найвищої мети: створити з людей — небожителів чистих; мешканців Нового Єрусалиму, в душах яких поселиться Всесвятий Бог.

Провіщення цього становить найважливішу частину „Одкровення” Іоана і незмірений дар духовний — до кінця віків.

Сім церков

„Одкровення” дано апостолові на о. Патмосі — в заслання як карі за проповідь слова Христового.

Недільного дня Іоан почув голос, що казав: «Я єсьм Альфа і Омега, перший і останній».

Це — Христос. З Його волі, апостол повинен записати в книгу, що бачив, і переслати сімом церквам, що також прообразують собою великі доби в історії християнства.

Видно апостолові сім світильників; серед них, в одежі первосвященика, Христос: голова біла, як сніг, а очі — як племінь огню, і обличчя — як сонце, що сіяє в повній силі.

Він звелів написати:

I. Ангелові (єпископові) Єфеської церкви, або — в вищому значенні — до вірних першої доби: що Господь знає труд його і терпіння; але за відпад від першої лю-

бовної ревности в вірі, переміститься світильник, коли не буде каяття.

Справді, осередок з Єфесу перемістився в Константинополь.

II. Ангелові Смірнської церкви, і також для другої доби — з лютими гоніннями при десяти римських цезарях: що знає Господь діла і скорб і обмовленість; і треба без страху все витерпіти, хоч диявол вкидатиме в темницю.

«Будь вірний до смерті, і дам тобі вінець життя».

III. Ангелові Пергамської церкви, а крім того, для доби, коли від зосередження сатанинства, серед розбрату і нечестивости, світські впливи і зв'язки проточуються в життя християн, сказано: що знає Господь про вірність, але гнів Його викликаний лжевченнями, любодійствами і спожиттям ідоложертовного. Нехай покаються, бо будуть повойовані огненным мечем.

IV. Ангелові Тіатірської церкви, це — також для середніх віків і ренесансу з його неопоганством і гуртками сатаністів, — сказано: що знає Господь любов і віру праведного, терпіння і зріст, і схвалює тих, які не пристали до лжевчення і т. з. „глибин сатанинських”. Але поширилися лжепророцтва, що за них, коли не буде каяття, покарає скорб велика.

V. Ангелові Сардійської церкви, як і для християн новітньої доби:

«ти носиш ім'я, ніби живий, але ти мертвий».

Себто, ми християни формально; суттю ж — погани, без живого духу віри Христової. Покаються і пильнувати велить Господь, ато неждано найде кара, заслужена беззаконням.

Проте, є достойні білих одеж царства Христового.

VI. Ангелові Філадельфійської церкви, а крім нього — для щасливої доби після наших часів, сказано: знає Господь діла його, хоч слабого, але вірного слову євангельському, і докорів не говорить, і коли ангел збереже, що має, то буде поставлений підпорою в храмі Бога Отця, в Новому Єрусалимі.

VII. Ангелові Лаодікійської церкви, і вже — для останньої доби життя всього світу, напередодні Страшного суду, сказано: «о, якби ти був холодний або гарячий! Але ти літєплий... то вивергну тебе з уст Моїх».

Буде чоловік — духовний байдужець серед земного

багатства. Маючи його і вдовольняючись, стане серцем „нешасний і жалкий, і вбогий і сліпий і голий”.

Господь говорить: „раджу тобі купити в Мене золото, огнем очищене, щоб тобі збагатитися”, — це духовний скарб істини. Далі йдуть слова, що проливають освітлення на всі милостиві шляхи провиду Божого: «Ко-го Я люблю, — викриваю і караю. Отже, будь старанний і покайся».

Після цього покладено ключовий заповіт „Апокаліпсиса”: Христос стоїть біля дверей кожного і стукає, — хто відчинить, той врятується в Царстві Вседержителя. Означено, що гріх нашої доби, за який, при нерозкаянності, будем суворо карані, полягає в надмірній зовнішності, обрядовості, формальності нашої віри. Буква і назва розрослися за рахунок живого світла християнського милосердя і любови, що будує Церкву. Наші сварки і незгоди посилюють руїну.

Відкрите небо

В „Апокаліпсисі” відкривається небо небес для зору людини: в повноті найвеличнішого з святих видив.

Апостол бачить образ Предвічного Бога, Сидячого — на престолі; і світло від вигляду має таку надсвітню незвичайність, що її неможливо означити земними словами і порівняннями: апостол згадує подібні сяння самоцвітів: яспису, який тут в описі схожий на діамант, і сардису, білого з огненным. Свічення зеленої райдуги вкруг престолу — ніби смарагд.

І виходять блискавки від престолу і грозові голоси, і сім світильників полум'яних горять коло нього, то — **семизначний символ**, що виражає повноту Святого Духа.

І вкруг престолу — чотири **жизнини**; вони навколо і всередині мають очі, і мають по шість крил, і день і ніч, без спочинку, поломенюючи в молитві, виголошують славу Творцеві; а вигляд їх, чотирьох: як лева; як тельця; як людини з обличчя; як орла, що летить.

А навкруги — двадцять чотири трони **старших** — найвищих чинів ангельської сфери. Разом із життями старші славлять і поклоняються Всевишньому і кладуть перед

ним вінці свої, кажучи: «Достойн Ти, Господи, прийняти славу і честь і силу, бо Ти створив все, і все по Твоїй волі існує і створене».

Перед престолом — незмірене море, подібне до кришталю.

Багатоокрілі істоти відсвічують сяння Бога живого — Творця всякого життя, становлячи найперші живі свічада цього сяння, і зветься „жизнінами. Благоговійною любов'ю пломеніють безпосередньо перед обличчям Вседержителя.

Удостоєні найвищого боговідання.

Письменники Церкви знаходили відповідність між ними і чотирма євангелистами. Вікторін, наприклад, зіставляє: для Маттея — вселюдськість в образі чоловіка; для Марка — царственість лева; для Луки — кроткість і жертовність тельця (або овна, вола); для Іоана — вигляд орла, в значенні високого зльоту думки і прозорливості ясновидця.

Автор „Апокаліпсиса”, справді, книги орлиної, помер у глибокій старості, мавши понад сто років. Він — улюблений учень Ісуса Христа. Тільки він один з апостолів стояв, разом з Богоматір'ю, на Голготі коло хреста, на якому Спаситель був розп'ятий.

Імператор Доміціан присудив Іоана на страту. Але ні велика доза найгострішої смертельної отрути, що випити апостолові дали кати, ні великий казан з кип'ячею олією, куди його вкинуто, не пошкодили ніяк. Тоді навіть цезар, гадаючи, що перед ним — невмирущий чоловік, не наважився далі катувати апостола і звелів вислати на пустельний острів Патмос. Там Іоан написав „Одкровення”: книгу про здійснення неосяжного пляну Божого, через який виправляється вся руїна, заподіяна багатьма згорділими і протибожними духами, що повержені з неба, обернулися в демонів, і неслухняними людьми, що відпали від Творця, та з синів благословення стали синами прокляття. Вся руїна перемагається в відбудуванні первотворної гармонії і чистоти, радісності і тихості: через Ісуса Христа — Будівничого нової землі і нового неба.

Здійснюється перемога в подіях, незбагнених великістю і силою, огнем і значенням: ніби в судній грозі для світів видимих і невидимих, що очищує і освячує для вічності.

Сім печатей — на книзі

Таємниці майбутности, закриті навіть від небожителів, означено в вигляді символічної книги під сімома печатами: написаної всередині й іззовні.

Тільки Агнець, ніби заколений, що стояв посеред престолу, маючи сім Духів Божих, був достойний узяти книгу з правиці Бога Отця.

Як зняв Агнець першу печать, — чути апостолові громовий голос однієї з жизнин: „іди і дивись!”

І от, **кінь білий**, і на ньому вершник, що має лук і вінець: з'явився перемогти.

Цей вершник — символ найбільшої сили всіх світів: сили євангельського слова Божого, всепроникаючої, всепобідної і всевітлої, — їй належить вінець панування.

Після зняття другої печаті вийшов кінь огнистий, а на ньому — той, хто, маючи великий меч, позбавить світ миру, щоб одні вбивали одних: кривавий вісник воєн, що руйнують горду піднесеність світської влади.

По третій печаті — кінь вороний і вершник із терезами в руці: чорний образ голоду чи погибельної нужди.

По четвертій печаті — кінь блідножовтий, і вершник, що зветься: смерть, із адом за собою; вийшов нищити зброєю, голодом, пошестю і звірями четверту частину землі. Тут — збір усіх нещастя, що приходять як допуст за гріхи.

На зміну вершиникам, як символам діючих могутностей, приходять інші вселенські видава після зняття наступних печатей.

Після п'ятої: стан у посмертній дійсності; душі замучених за свідчення в вірі, — перебуваючи під жертвником неба, кличуть до Господа, чому не судить душогубів за безвинну кров і не карає?

Відповідь їм: нехай потерплять, доки інші мученики, брати і друзі їхні, доповнять число. Біла одежа замучених показує, що вони чорноту гріха перемогли — через жертви для слави Божої.

Після шостої печаті з'явилися знаки наближення вселенської катастрофи: землетрус великий; сонце почорніло, а місяць став — як кров; і небо, ніби згорнутий сувій книжний, сховалося. Гнів Агнця настигнув беззаконників — значних світу цього.

Від схід сонця приходить ангел із Божою печаттю

— значити, в символічному числі, праведників, із 12 колін Ізраїля: себто найперших вибраних духовного царства Христового. Потім видно безліч вірних, від усіх народів землі, перед престолом Агнця: в мирі і правді Його. Прийшли з великого горя і страждання — ради Його імені, і врятовані крав'ю Його причастя. Складають паству вселенської Церкви, в її переможній славі, на небі.

Після сьомої печаті настало безгоміння, як тиша перед страшною бурею: так означено важливість і страхітливність наступних подій.

Стають сім ангелів, що будуть трубити. А окремих — ангел жертвника: золотого і поломенюючого (в символічному значенні краси, чистоти, дорожочінності, натхнення, щирости) покладає благоуханні пахощі, себто свої чудесні славлення Бога, разом з молитвами святих — на жертвник. Огнем з нього наповнює кадильницю і кидає на землю; від того постають знамення гніву Божого, як грози в світотворі, по якій здійснюються зміни.

Судні сповіщення

Перший ангел трубить — град і огонь падають, змішані з кров'ю, згоряє вся трава і третина дерев: то кара на тверді земній.

Другий ангел трубить, — ніби огненна гора впала в море: третина його зробилась кров'ю і третина тварин і кораблів загинула: це кара на великій стихії водній.

Третій ангел. Від його трублення, палаючи, зірка, що зветься Полин, упала на третину рік і на джерела, і зробились гіркі, і багато людей померло: це кара на водах земних.

Четвертий ангел. Потретинно вражені: всі світила небесні, що затьмились; і третина дня, як і ночі, безсвітна стала: це кара через повітря і освітлення.

Пролітає вісник у небі, сповіщуючи про великі нещастя для земних — від трьох останніх виголосів: бо мучитимуть сили безодні.

П'ятий ангел. Відразу впала зірка, що відчинила безодню, звідки, як з печі, дим потемнив сонце і повітря; а з диму вийшла бронована і вічна саранча, ніби скорпіони: вжалювати, хто не має печаті Божої на чолі.

Тут означено муку від владущого і зажерного сказу пекла, що її терлітимуть безвірні.

Шостий ангел трубить. Тоді звільнено чотирьох вісників і випущено кінноту в панцерах, з лев'ячими головами, з пашек якої виходили огонь, дим і сірка: вмертвити третину людей. Але решта не покалася в своїх беззаконствах, ідолослуженнях та нечестях.

Великий ангел сходить з неба: в білій хмарі; райдуга над головою, і обличчя — як сонце; а в руці відкрита книжка.

Апостол спожив її: в устах солодку, як мед, але гірку в череві; тут — символ пророчого дару.

Далі — провіщення про двох свідків Божих, як світильників для світу, що матимуть право карати за нечестя. Потім звір з підсвіття вб'є їх і трупи їх лежатимуть на радість злих, тридення без похорону. Але свідки воскреснуть і будуть прийняті в небо; тоді ж відбудеться покарання міста, в якому частина звернеться до Бога.

Сьомий ангел трубить, — і ось, голоси в небі сповіщають про настання Царства Христового: навіки в світі. Вітають, благословляючи і славлячи, найвищі сили небесні.

Відкрито храм Бога неземний і ковчег заповіту видно: в грозових ознаках гніву. З'являється жона, одягнена в сонце, під стопами її — місяць, а на голові — вінець із дванадцяти зірок: символ Церкви, з світочами її, що як місяць від сонця, дістає сяйво. Кричала від мук родових; це образ духовного народження звиш: від Церкви, по вірі, через прийняття Христа як свого Спасителя.

А вже дожидає — дитя пожерти, червоний дракон десятирогий з діядемами, себто багато могутностей маючи, з владами.

Але взято новонароджене дитя до престолу Божого, а жона втекла в пустелю, в місце, їй приготоване: то — образ невидимости духовної сили Церкви і недоступности, супроти диявола.

Його ж і слуг його, перемигши в битві, ангели звергли з висоти на землю.

Скажений перед загибеллю, він переслідує жону, і в цьому означено гоніння на Церкву, зокрема — в наш час: від „червоного дракона”.

Дано жоні орлині крила, що символізують піднесення в молитві, і летить вона до пустелі, де сховок і прожиття. — так ukazано на вищу, одержану через боговідання, мудрість Церкви; відсторонюватися від світських заман диявола.

Він, щоб захопити, навздогін їй пустив з пашеки, ніби воду річки — рух гоніння, який, однак, поглинула земля, себто підмет Церкви: праця і подвиг її святих.

Тоді він кинувся боєм і напастю — на інших нащадків жони, що свідчать про Христа.

Вихід звірів

З моря (себто з безодні гріха, через життя народів) вийшов семиголовий, десятирогий і десятидіядемний звір з блюзнірськими написами на головах. Йому диявол дав свою потужність і панування: перемогти святих і заволодіти кожним народом. Йому поклоняться всі, крім приналежних Христу.

В образі хижака, як втілення сатани, виступить об'єднана влада ворогів Божих на світі цьому: різнозвірна тварю в повноті пекельности, самоподумлива і багатозначна, що мислить і говорить образою проти Бога, але сама вже — з прикметою поранености, хоч і вилікуваної, ніби на доказ живучости.

Другий звір з'являється з землі (з ґрунтовних спіритуальних основ життя та діяльного пізнання), маючи два роги, подібні до агничих: це — символ духовної сили, ніби схожої на чудесну силу речників Божих і Церкви; але мовлення в хижака диявольське. І чинить він повною владою першого звіря, світського, злодіючого переважно фізичними насильствами через зброю і кров, якому поклонитися цей другий змушує всіх.

Творить чуда; навіть огонь зводить з неба на землю.

Ставши речником об'єднаної і скажено жорстокої диктатури на чолі держав, з її офіційною і демонстративною протибожністю в озвірілому матеріалізмі, всевладний „чоловік гріха і погибелі” проголоситься як „прорісник”.

На відміну від абсолютного терору зверхвлади, — він виступить в ролі генія гуманітарности і прогресу, миру і добробуту, вселенської єдності з рівноправністю всіх і вражаючими успіхами в соціальній організації та науково-технічному розвитку, з феноменальними досягненнями, в яких сполучить „чуда” — ніби з східнього окультизму і чародійства.

Покоряючими піклуваннями лжепровідник зуміє

переконати, що він — Месія, сподіваний пророками, який приходить збудувати лад святого царства на землі.

Одержавши повноважність і домігшись вселенського визнання, він виявить весь моторошний демонізм, який гніздиться в його звірячому серці. Мордування і душогубства, розор і здирства, гвалт і нечисть розпустити, все-світній обман і блюзнірство: цим і подібним заповниться його „царство” — в той час, коли його підноситимуть, ніби носія світла, а сам він лютою мукою і смертю зневолить народи прославляти першого звіря, як божество.

Це ми бачили в передвісному здійсненні, прообразі повного зла майбутності, в гітлеризмі і сталінщині; обидва „фюрери” діяли від звірячих гуртівщин і нав'язували свої „керівні” книги („Моя боротьба” і „Питання ленінізму”), як новітні корани.

Другий звір звелить, щоб усім клали на праву руку або на чоло: в тому значенні, що люди муситимуть думати і робити, як приписано від збірної влади звіря. Вона заборонить продаж і купівлю тим, у кого немає цього знака чи імени звіря чи таємничого числа того імени: „привілею” всіх, приналежних до всевладної тоталітарності, явно чи тайно.

І зразу ж апостол передає веління вірним: боротися, — як зброєю проти цього звіря, — силою терпіння і віри. Так учив Ісус Христос. Його заповідь: **віра благочестива і смиренна**, в Церкві Його, збірноті ангелів і людей, що об'єднає оновлену землю і небо.

Шлях істинного християнства полягає в покаянні і ділах віри, в духовній боротьбі проти зла, — передусім у собі самому; без насильства і злоби. Аж поки **в духовній людині виобразиться Христос**.

Усі, приналежні до Церкви, стануть вірними і чистими віддзеркаленнями Його серця: в слухняності, в духові любови і пресвітлій правді Його царства. Всі створять всенебесну і всеземну громаду ніби — як містичне тіло для Ісуса Христа, сонця божественної любови, правди, благодаті. Він — джерело сили в житті безкінечному без скорбі і страждання.

Треба наслідувати Христа, питаючися кожного разу в серці своєму: як звелів би Він тепер вчинити? А перша передумова — зректися світського славолюбства і жадоби, марнотратних поривів і звичок, які втягують душу в круг чорної влади звіря.

Відкривається над віками божественна таємниця провиди Христа Вседержителя. При славі Його з'єднано всі світи: в земному і посмертному житті, з вибраними Церквою, нелукавими і непорочними первенцями людства. Вони співають перед престолом неізречений, і незбагнений для всіх інших, псалом: ніби на світлих гусях, мов грім — потужний.

З'являються три ангели, з яких перший, маючи вічне Евангеліє, вістити світові, — проголошує про настання суду; щоб поклонилися всі і прославили Бога Творця.

Другий ангел повідомляє про падіння великого міста — держави, що наповнилася нечистями сатанинськими і заразила народи.

Третій ангел попереджує: всі, що поклоняться звірю диявольському і думатимуть і діятимуть по його знаку, — приймуть муку в полум'ї: навіки віків. Мука походить, як згорання душі — через духовну відділеність від Бога.

Люди спасіння житимуть вірою в Христа.

Дух Святий звелів апостолові написати в книгу про роцтва: діла всіх, що помирають в Господі, збержуться для життя блаженного; це означає і невидиму участь у перемозі Церкви на світі.

Після цього — видіння судів Божих, як вони в історії людства відбуваються через дію ангельських сил, при їх постійному і вирішальному, хоч нам незнаному впливі на життя землі.

Один по одному, три ангели виходять з небесного храму, себто з сфери перед самим престолом Божим, і визначають раптові зміни, що в них здійснюються суди, символізовані серпами жнив, на закінчення світу.

Коли зрізано виноград, — кинуть його в „велике точило гніву Божого”; тут означення суду і кари через кровопролитну війну.

Чаші гніву

Видно сім ангелів, що мають сім кар — язв, якими закінчується роз'ярення Боже.

І — „ніби скляне море змішано з полум'ям”, себто прозоре життя в вірі, з горінням боротьби духовної: там

стоять переможці над звіром і справою його; вони при гуслях себто дарі славословлення, співають псалом, звеличуючи Царя святих.

З храму виходять згадані сім ангелів: на всіх світла одежа і золоті пояси — ознаки священничого служіння.

Одна з жизнин многоочитих і многокрилих подає ангелам сім чаш гніву Божого.

І від храму голос повелів — вилити їх на землю.

Перший ангел вилив свою чашу. Тоді зробилися жорстокі рани гнильні на всіх звіропоклонцях; то ознаки душевного розкладу їх, великого і огидного.

Після другої чаші, вилитої в море, там стала кров, ніби — мерця, і все там померло.

По третій чаші, вилитої в річки і джерела, теж кров стала. І ангел вод сповістив: то праведна кара, бо люди пролили кров святих і пророків, — тому дано пити, що заслужили.

Так означаються нещастя внаслідок злобного духовбивництва, вчиненого над євангельською правдою, проповіданою святими. Замість неї, живої крові духовної, мають мертву кров безбожного вчення, від якої мучитимуться серцями серед природи, що теж занепадає: через глибокий і таємничий зв'язок її з духовним життям людей.

Четверта чаша вилита на сонце, — і палило воно людей спеком огнистою, але не покаялись перед Богом, і далі блюзнірили.

В цьому — вираз запеклості безбожників, що катуватимуться від ожорсточення власного, духовно спустошеного серця, в пекучій нудзї і порожнечі, ніби в огненній пустелі.

П'ята чаша вилита на престол звіра, — тоді царство його зчорніло і поклонники „кусали язика свої від страждань”. не каючися, але злючися в богозневагах. Так зображено духовну поразку звірячого царювання, що обертається могильною ніщотою, наводячи зміїну тугу на своїх підпорників.

Це все попереджує події майбутности.

Вилита шоста чаша: „в велику річку Євфрат”, і вода висохла, зоставляючи шлях східнім царям.

Ця річка, з назвою, що означає добродієвість, становила північно-східній кордон краю обітованого, за великих царів: Давида і Соломона. На березі її стояв мо-

гутній город Вавилон, і з нею пов'язувався ряд найважливіших подій історії. Висихання її вказує, — в символічному пляні — на збіднення народів і на втрату значення тих природних перепон, що стояли на шляхах світових зударів з участю держав Сходу.

В такі заколоти, повні богозненавиди, народи втягнуться через три великі і нечисті обмани, творені огидними духами, що в вигляді жаб виходять із губ дракона (диявола), звіра (всесвітньо-організованої терористичної диктатури безбожників) і лжепророка тієї культури, в широкому значенні слова, — що ворожа Христу і основана на неправдах, які, однак, проголошено вже ніби спасенними „істинами”, супроти Євангелії. З'являється вражаючі чудеса лжепророка при трьох обманах, щоб народи повірили.

Але буде духовна потворність і бридота від трьох, символізованих жабами, „духів бісівських”, що зведуть володарів світу — на битву проти сил добрих.

В цей страшний час вірні повинні „бодрствувати”, днювати в неспанні духовному, щоб спастись: бути в правді Христовій, мов білій одежі.

Вселенська битва відбудеться на місці Армагеддон (ар-Мегіддо: місто Мегіддо; або гар-Магеддон: горб, цієї ж назви); там гинули царі і поразка жадливо повториться для вселенських владик — ворогів Божих.

Вилита чаша сьома: в простір повітря; тоді з храму небесного від престолу пролунав грімкий голос, говорячи: „сталось!”.

Це — час гніву Божого і суду над нечестивою і поганською історією людства, супроводжений катастрофами в природі. На повчальну кару ожорсточені відгукнулись тільки богообразою, маючи язви від тяжкого, величиною з талан, граду, що випав: знаку ваготи і побиття морозом душевним з гниллю одночасно — як розплати за змієпоклонство безвірних.

Доля Вавилону і антихриста

Один із семи ангелів чаші показав суд над вселенською блудницею, що сиділа на багрянотому звірі, коли вийшов з безодні, маючи на собі богообразливі імена. Жінка, одягнена в багрянцю і порфіру, з окрасами зо-

лота і коштовних каменів і перлин, тримала в руці золоту чашу, наповнену „мерзотами і нечистою блудодійства”.

Вона уособлює собою державність царства осатанілого: всю забруджену гріхами, хоч і одягнену в розкіш, а на додачу — блюзнірну, бо, нарочито і підмінно, обрядом своїх пороків протиставляється найсвятішому таїнству. І сама намагається суперничати з Церквою; однак замкнута в духовний пустир.

Колір владичної пишноти: багряний, єднає її і звіра, як також духовна нечисть їх обох та кровожерна лютість. Бо згадана жінка, себто сатаністична держава, „впоєна кров’ю свідків Ісусових”. На чолі її, в написі, стоїть слово: „тайна”, що зокрема вказує на прихований зв’язок сатани і його держави, і також на особливий характер переслідування християн — скритий, крім явності.

Цей образ диявольського звіра і антихристиянської держави, весь в кольорі крові, з жорстокістю серед пустоти духовної і нечистою серед скорботи, близько нагадує „царство” сучасних тоталітаристів; також і старий Рим.

Вказано, що звір, як влада антихриста, знищиться; він осуджений і ніщо не врятує; він — „восьмий, від числа семи, і піде в погибель”.

Це означає: для семи володарів, що мають силу від звіра і згинуть, він втілює собою сам сатанозвіризм, властивий їм всім. Зостанеться після диктатур — в нових виглядах; до свого дня.

Десять інших володарів „на час”, спільників звіра, воюватимуть проти Агнця, який сокрушить їх, бо Він — Цар над царями.

Послано ангела: проголосити пропад Вавилону в огні, після нещастя, як віддачі за гріхи. Місто-блудниця заразила всі народи; і царі і купці наживалися з її розкошів. Але плакатимуться і царі в день судної пожежі її, і купці та корабельники, втративши зиск від золота, срібла, самоцвітів та інших дорогоцінностей і всякого краму, як також — „тіл і душ людських”. Все багатство згоріло враз.

Але настала радість мучеників на небі: від праведного суду Божого над містом, в якому найдена кров пророків і святих і „всіх убитих на землі”.

Ангел дужий узяв камінь, ніби жорно, і в море повергнув: так стрімко пропаде Вавилон! Уже не буде ні

музики з співом при ній і ніякого мистецтва, ні звуків праці і сяйва світильників, як також ні радостей шлюбу: в місті, торговельники якого, зробившись вельможами землі, одурили всі народи своїм чародійством.

Ми звикли до зла, в якому „світ лежить”, зокрема — до особливого зла великоміської цивілізації, твореного бездушною і аморальною владою „золотого тельця”, і „коронованого” золота. Ця влада в „Апокаліпсисі”, а потім у творчості Данте, Шекспіра, Гете і всіх великих класиків світового письменства, означена як нечиста, блудна, диявольчна. Досить згадати витівки нечистого в „Фаусті” — з скриненю, повною розтопленого золота, щоб уявити, з якою огидою до „культу” владущого золота ставився поет. Воно робить предметом купівлі і продажу — все на світі; навіть „тіла і душі людські”, як сказано в апостольському пророцтві.

З погляду ангельського — небесного, нам незнаного, але відкритого в „Апокаліпсисі”, це зло таке мерзенне, як і содомітство: страшну загибель в огні заслужило собі. І це станеться враз, в час суду над великим „Вавилоном” прийдешньої історії, грошові князі якого будуть панувати над народами, заражуючи їх блудодійством від нечисті своїх розкошів.

Як поперед було приречення на грядущих звірів диктаторіяльної влади, так тут осуджено святовбивство, душошогашення і маразм гріхів від грошової деспотії, яка зродиться в майбутньому над цивілізацією гігантних приморських міст, у країнах краси і мистецтва, праці й чудових звичаїв, природного багатства і підприємності.

Згадаймо, як передвіщення, пропад культу „золотого тельця”, в Старому Заповіті („Ісход” 32:20), коли Мойсей „взяв тельця, якого вони зробили, і спалив його в огні”.

Коли кажуть, що християнство мириться з потворностями від багатства, то це неправда, бо воно однаково осуджує і звіризм насильства, і також — чорноту жадоби. Але в послідовних ісповідників християнство ніколи не втрачало кротости і любови при всіх пророчих обуреннях, з якою зверталось до заблуканих, умовляючи і переконуючи їх, братів кожному і дітей Божих. Бо всі люди грішні, а кара і милість — від неба.

Агнець і Церква

Чути голоси численні, мов ріки шумлять і приходять могутні громи: то — літургійні голоси неба, від представлених душ, що славлять Господа, сповіщаючи, при поклонах найвищих сил ангельських, про шлюб Агнця і Церкви. Наречена одягнута в білий вісон: „праведність святих”.

Образний вислів: „шлюб Агнця” означає воцарення Христа видимо — в Церкві як новій вселенній, в чистоті світла її праведности і святости, що символічно зображується білою одежою молоді.

Воцарення наступить після зруйнування влади діявола-„миродержця”, „князя світу цього”, погрузлого в злі і гріхах. Держава лукавого вкріплена звірськістю насильства, обманом і чародійством („знаменнями” і „чудесами”) взагалі „успіхами” і „досягненнями” лжепроцтва та блудодійною силою золота. Новітній Вавилон сатани зруйнується під прозовим огнем неба. Остаточно звільниться людство від влади гріха; тоді в Церкві вселенській як святому царстві возславить Христа Вседержителя.

Воцарення Його осіє пресвітлою і непригасимою радістю небо і землю; і щасливі будуть прийняті на „шлюбну вечерю” Агнця: свято, від якого починається блаженна вічність порятованого світу.

Бачитимуть Христа — як сонце, що не заходить: замість олтаря в Новому Єрусалимі, встановленому з неба; бачитимуть як первосвященника, без кінця віків, перед Отцем небесних і земних сердець, з'єднаних, мов світляна будівля храмова.

До неї приналежні: з минулого, сучасного і майбутнього. В оновленому естві тварного тіла, що в час Суду „зміниться враз”. Люди славитимуть трипостасного Бога Творця, йдучи вічно, — в духовній дорозі, — до Нього, недосяжного і незбагненого, безкінечно святого, чий погляд „безлічю безлічів разів ясніший від соняшного проміння”, — на означення праведника.

До того „будучого віку” Церква як новий всесвіт неба і землі, повинна підготуватися: в подвигах віри, вся освітлена божественною любов'ю свого Життєначальника.

Як сам Він причастився страшного страсотерпниц-

тва на хресті, жертвою безвинною, щоб викупити душі всіх з гріха, так і слуги Його — в звитязтві для євангельського свідчення повинні слідувати **хресною дорогою**.

Страждання і кров мучеництва в імені Христовому скріплюють духовну будівлю Церкви непоборимою могутністю навки.

Білий вершник відкритого неба

Ось — білий кінь і на ньому Вершник, що зветься: **Вірний і Істинний**; з подум'яними очима та багатьма діядемами на голові. Ясна риза окривавлена і має напис імені Його: „Цар царів і Господь господствуючих”. З уст виходить меч огню, „поражати” в божественному гніві.

Він — Слово Боже; за Ним білокінні воїнства небесні, в вісоні світлому.

Ангел, стоячи на сонці, проголосив про битву, в якій трупом ляжуть переможені і коні їх, — нехай птиці злітаються на „вечерю Богу”.

Справді, виступили напроги — звір і земні володарі з воцятвами. Але звіря вкинуто в озеро огню, що горить сіркою. Інших побив меч від уст Вершника, і розкльовали птиці.

Видіння являє образ самого Бога-Слова: Ісуса Христа, який повертається в небесній славі, в воюючій і всепереможній силі духовній; і вона зокрема представлена символічно в вигляді меча, що виходить з уст — як мовлення, — і вражає супротивників. Від неї палюче полум'я світить з очей Вершника. Скрушаючу могутність її означає також металічний жезл державця, а владу над народом — збір діядем, одночасно з написом про царювання над царями. Невичерпність її представлена в легіонах, що мають світлий і чистий одяг: праведність святих, одержаний від білого Воєначальника, риза якого закривавлена, бо Він небесну правду свою ствердив власною кров'ю в смертній самопожертві. Він — Агнець, заколений на жертovníку для огню страждання, в якому **земля і небо побачили Його істинність і вірність Отцю**.

Його перемога наперед сповіщена ангелом, що — на сонці: при джерелі світла для життя.

Супротивники, остаточно переможені, пропадуть під час „вечері”, себто кінця світу, — як труп на полі, з'їдений птаством.

Хоч вони, на чолі з царями поганцями, вслід за звіром підуть смертною війною: знищити образ Христа на землі, викоринити з свідомости і пам'яті, безслідно і навіки вигасити світло Євангелії в народах, підготувавшись в світовому поході.

В огні загинуть звір і лжепророк: при сірчаному горінні — відповідникові до поганости їхніх оман.

Історія Європи і світу за останні дев'ятнадцять віків, це, в найсуттєвішому зосередженні — боротьба між ученням Христа і різноманітними противниками, що мають мету: знищити християнство як віру.

Духовна війна розростеться до вселенського сполоху і наповнить життя. Дві потужності скріплять чорних „царів”: звірина організація влади і модерна боговорожа лжекультура з вражаючими „чудесами” технічними, до принесення „огню з неба” — включно (вона також представлена як озброєння лжепророка). Відкрито, що „царі” в наступні віки поведуть її шляхами антихриста: до загибелі; при чудових її здобутках. Тут — ствердження, щоб ми не спокусилися, бачачи „знамення”, наприклад, космонавтичної техніки, бо для вічної долі душі звідти може бути більше небезпек жадоби і сліпої гордості, ніж добра. Тільки при підкоренні нової сили християнському духові стануть її плоди дарами на користь, а не на заздрість і злобу, оману і зруйнування.

Християнство, це релігія з божественним світлом любови і всепрощення, в кротості, смиренні, самопожертві вірних, що несуть свій хрест як навчив Спаситель; але воно також — релігія **перемоги** навіки вічні. Ісповідники його повинні мати волю до перемоги світла Христового в духовній боротьбі, віру і спроможність серця для цього, щоб завжди **любов'ю і добром перемагати ненависть і зло**; перемагати правдою і справедливістю.

Однак, при озвірінні та безкраїх кознях руйників євангельського світла, їх дожидає гнів і вирок небесний. Сповняться міри, тоді наступить „вечеря” Господня. Але, навіть кара, через вселенський огонь, повинна очистити душі для порятунку; навіть найжахливіший день роз'ярення в грозах неба і землі, — має за хмарами всевітле і вселаскаве сонце серця Божого: воно опромінить людей.

І попереджено в найгрізніших образах „Апокаліпсиса”: всі, всі без винятку закоренілі і войовничі, нерозкавні вороги Христа будуть страшно побиті — як трупи гайворонного поля.

Тисячоліття святих

Маючи ключ від безодні і ланцюг, зійшов ангел з чеба і скував диявола на тисячоліття, повергнув у безодню і замкнув, і поставив печать.

І видно престоли: з сидящими, що судять.

Ожили обезголовлені, свідки Ісуса і вірні слова Божого, які встояли проти звіра. Стали причетними тисячолітнього Царства Христового. Це — перше воскресіння: над учасниками його „смерть друга не має влади”.

По скінченні тисячоліття, диявол, випущений на „малий час”, позбирав народи Гога і Магога численні, „як пісок морський”, на битву; і оточили „стан святих і город улюблений”. Але „огонь з неба” впав і пожер їх. Повержено диявола в „озеро огненне і сірчане”, до звіра і лжепророка: навіки.

Апостол бачив „великий і білий престол”, на якому — Предвічний Бог; від лица Його „небо і земля” тікали, не знаходячи місця. Перед судом Його стояли померлі: вернуті з гробів, з моря, з аду. Суджені були по ділах своїх. Смерть і ад укинута в озеро огню. Це — „смерть друга”.

Провіщено знешкодження сатани: на добу, символічно означену через тисячоліття. Світ очиститься від гріхотворної розгнилости, що її невидимо навівав „князь тьми”.

В чистому житті здійсниться царство Христа на землі: з святими Його, незримими, що пробуджені після того, як, відходячи від тлінного тіла, були погасли свідомістю — в смертний час.

Незміренну таємницю посмертності висвітлено в „Апокаліпсисі” — про розділення померлих.

Одні з гробової непритомности зразу ж після смерті **оживуть**, у першому воскресінні, як душі безплотні, пробуджені Духом Божим і в світлі Його: це свідки Христа, що за віру терпіли і відкинули спокуси звіра. Вони вже звільнені від другої смерти — тієї, що присудиться богопротивникам після пробудження з гробової непам'ятности при воскресінні всіх, в тілі відтвореному — на Страшний суд, разом з живими. Бо повелів Ісус Христос: „котрий слухає слова Мого і вірує в Того, Хто послав Мене, має життя вічне, і на суд не приходять, але перейшов від смерти в життя” (Іоан 5:24).

Другі ж зостануться, ніби в сні, без першого, духовного воскресіння; аж до останнього дня.

Спадкoємці першого воскресіння будуть духовно близькі до земних в їх житті. Бо вже не розділятиме влада сатани, вивергнутого з світу в морок безодні.

Тисячоліття святих завінчає собою всю історію людства і Церкви, як найсвітліший стан їх. Після того — кінець світу: через „малий час”, на який випуститься сатана з безодні, страшно спокушати і зводити душі в багатьох країнах.

Велику численність народів (мов „пісок морський”) від усіх сторін світу, підбурену і вманену в войовничу протибожність, карбують імена Гога і Магога.

В облозі опиниться невеликий стан вірних — Церква, зосереджена в вибраному місті.

Тут зображено війну духовну; її ведуть множини під рукою сатани, як командувача: цілковито і назавжди згасити християнство.

От, близько до їх мети: безроздільного воцарення сатани в світі, при повній відсутності Христового світла для людей, і якраз тоді огонь побиває всіх богопротивників.

Це — пряма дія всемогутности небесної, що знищить справу і спроможність протибожжя і також життя його самого: в повному згоранні; до пропаду останнього відруху почуття та думки в характері його взагалі, як явища. Воно знищиться навіки, мов речі, що пожег огонь. Так само згинуть сили: звіра, лжепророка, диявола, аду і смерті — „останнього ворога”, якого більше не буде.

Новий Єрусалим

Апостол побачив „святий город Єрусалим: новий, що сходить від Бога — з неба, приготований, мов наречена, прикрашена для мужа свого”. То — „скіння Бога з людьми”; Він буде мешкати з ними, звільнивши від смерті, горя і недуги.

Господь на престолі прорік: „це творю все нове”. Тому, хто спрагнув, дасть даром води живої.

А нечестивих і переступників спіткає „смерть друга”.

Один із семи ангелів-чашників, піднісши аностола на величну гору, показав Єрусалим, що приходить від Бога:

город святої слави, з прозорістю, ніби скляною, світило якого — мов „яспис кристаловидний”. Стіна, коштовного каменя, висока і в ній дванадцять брам — перлин, з ангелами.

Ні сонця, ні місяця не потребує город, і Господь Бог Вседержитель і Агнець — храм його, осяяного славою Божою. В світлі її ходитимуть врятовані народи.

Ворота не замикатимуться і не буде ночі. Ніщо нечисте не ввійде в город, як також не ввійде ніхто мерзотний і лживий.

А тільки ті, що „записані в Агнця в книзі життя”.

Так зображено, через символи пророцтва, вінець вселенського розвитку — в святому преображенні існуючого. Минулися старе небо і земля; і вже немає моря, яким воно було. Тут означено також кінець стихії ожорсточеного вирування в житті народів. Що ненавистю і злом стемнювало світ природний і людський, — зникне назавжди.

Вседержитель творить „все нове”: небо і землю; це друге світобудування — для безконечного життя, де існуватиме тільки правда свята, і „нічого не буде проклятого”, серед поряткованих. „І витре Бог всяку сльозу з очей їх, і смерті не буде вже; ні плачу, ні воплю, ні хвороби вже не буде; бо колишнє пройшло”. Святий всесвіт зоставатиметься вічно перед обличчям Бога, і люди, що перемогли гріхи, будуть синами і народами Його — в наслідді воскресіння, в „віках віків”.

Вседержитель буде „все у всіх”, — сіяння Його любови наповнить очі і серця; як світоч світанковий, Агнець Христос, поряткувавши всіх, буде сонцем незаходимим для блаженного життя людей: у мирі і правді.

Це „віки віків”, коли **трипостасний Бог** на престолах слави, безмежно святий і незбагненний тайнами могутности і мудрости: на престолах, мов світляній горі, неувимий для нашого думання, царює **видимо** для всіх.

Вічна доля кожної людини залежить від приготовности для цього царства: в благочесті і смиренності. І шлях тільки один — через Церкву Христа, в якій відкривається „нове небо і нова земля”. Життєначальник приймає царство своє навіки; це найсвітліший празник в історії всього існуючого, коли завінчується божественний плян спасіння людей, передбачений поперед часів.

„Одкровення” охоплює події наших днів, як також — сучасні для апостола, а для нас минулі; і водночас по-

дій, що відбуватимуться в наступні століття, до кінця світу, і навіть в „житті безконечному”.

Це — пророцтво над всіма пророцтвами, що відомі людям.

В ньому відкрито, як Царство Христа наближається і входить в душі і їх життя, протягом історії; і як остаточно, в новому преображенні світу, видимо встановлюється воно: Божий город, сходячи з неба в духовній красі образу.

Перечислено, кому нема вступу туди: „боязливим же і невірним, і скверним і вбивцям, і розпусникам і чародіям, і ідолослужникам і всім лжецям — доля в озері, що горить огнем і сіркою; це — смерть друга”.

Потверджується строгість евангельської заповіді: безконечно милосердної до покаючих, але не „ліберальної” щодо гріхів. — навпаки, грозиво карної і цілковито непримиримої до них.

Присуд, що кара за гріх є смерть, зостається в повній силі; тому єдиний безгрішний, Ісус Христос, прийняв жахливу страстотерпну смерть на хресті, викупляючи безліч гріхів людства.

Визнання цієї жертви: в вірі, спокуті і причасті, вікриває двері прощення.

Але ті, що зостаються впертими в гріхах, тішачись ними, накликають судну блискавку.

Спасіння, це — постійна війна проти „духів злоби”, і така сама війна проти власних слабостей і чорнот, причин падіння під час спокус, що для всіх неминучі.

„Апокаліпсис” раз-у-раз повторно, з огненною погрозою, нагадує про цю війну, і призначає небесну нагороду тим, що перемогли в ім'я Ісуса Христа, несучи свій хрест.

Вони стануть невідкладні смерті, що поглинеться огнем: через зміни в полум'яній основі життя, коли зникнуть явища вмирання, недуги і фізичної загибелі людини. Зникнуть страждання, всі — тілесні і душевні, бо знищиться без остачі **зло**, що спричинювало їх: зло в людях і обставинах, через які діяв „князь тьми” і його сили.

І вже не буде ночі, бо світло від Божого обличчя, присутнього завжди, осяє, замісто всіх попередніх світил небозводу. Не буде більше часу, в якому одні речі ставали минулими, а інші приходили з майбутности. Замісто нього, здійснюється вічна **теперішність**.

Це — новий універсум: небесноземний і ангелолюд-

ський; для нетлінного життя. В тисячолітньому царстві з'явлено прообраз його.

Відкрито істину про світлий стрій життя для людини, без муки і горя, можливий тільки силою Божою, що преображує існування світів.

А всі спроби богопротивників штучно і насильно збудувати „ідеальний” лад суспільства, згідно з безсвятісними „теоріями”, повними зла і людоненависти від власних сердець, — приречені на катастрофічний обвал, при неозоримому нещасті, в загибелі великих множин людських і цілих народів.

Перемога осіб і народів над чорнотою в своїх серцях, змінює суспільство, що просвітлюється божественною любов'ю, від її світильника — Церкви.

Вона ж твориться в благословенний всесвіт як царство Христа навіки; в небесний Єрусалим, „город істини”, згідно з назвою від древнього пророка, — духовний город. Зміст і красу його відкрито людству разом з ангелами для пізнання: вимірення золотою мірою, згаданою в XXI главі.

Город — символічний; на священну красу його вказують, зокрема, коштовні камені, що ними оздоблено дванадцять, по числу апостолів, основ стіни, себто міці його.

Ангел показав апостолові воду життя — річку чисту і світлу, як кристал: від престолу, і над нею, по обидва боки, дерево життя з плодами щомісяця.

Стоїть вічний день, без пригасання, в сяйві від обличчя Божого, явленого видимо: вірним, що служать, маючи ім'я Його на чолі.

Святиня всіх святинь землі і неба, безпосередньо видима, в зростаючому відкритті багатства божественного значення, невичерпного в віки віків для пізнання і небожителами і людською мудрістю разом, — пресвітлий образ Бога живого, Отця всіх, становиться скарбом очей і серця, джерелом радості, якій немає земних означень. Святий город — всесвіт цієї радості, провістив Христос і дарував: Він — провісна зірка життя безконечного.

Перші промади християн жили щоденно в відчутті духовного наближення Його — скорого сповнення Його слова; бо „час близький” для судного приходу. Так учить „Апокаліпсис”, і в цьому є велика праведність днювання душевного: приготуваності до останнього звіту перед Богом — в кожному хвилину, з покликом серця до нього.

Немає кращої мудрости для справлення щоденного життя, як ця приготованість.

„Одкровення”, завінчуючи Новий Заповіт, становить також і вічний вірєць поезії. В ньому найчистіша духова краса випромінюється безпосередньо з слова Божого.

Існують шедеври поезії, але, хоч виникли, дякуючи небесній іскрі геніяльності в душах авторів, все ж не були дані безпосередньо від лица Вседержителя. „Одкровення” було Іоанові обіцяне: Спаситель сказав, що апостол не вмере раніше, ніж побачить небо.

Коли шедеври поезій містять людські уявлення про невидимий світ, якого автори самі не споглядали, — то твір Іоана є запис безпосередньо баченого. Незміренна поетична велич „Одкровення” виникла від його небесної справжності; воно — святе дзеркало, що відсвічує надсвіття.

Прекрасні, вражаючі і страшні видива викладено з поетичною потужністю, межевою в людській духовності, з неосяжними значеннями символів, для пророчого змісту.

Все — вибране з вибраного: для твору, який становить верхів'я поезії в віках.

Часом, при читанні „Апокаліпсиса”, треба звикати до такого ж відчуття його зорових образів, як сприймання властивого життя музики: не завжди їх можна пояснити, перекладаючи на систему відомих нам логічних понять.

Бо це — провісні видіння: коли з'явлено найвище духовне життя, і нову дійсність від неба, і дороги майбутнього вже дано, хоч вони ще не втілені в вимірний час і простір світу; тому їх можна збагнути тільки в духовидчих символах.

Приєднаймося серцем до віщої мови пророка-богovidця: вона згодом сама відкриє нашій думці всю незглибиму правду, що світить і говорить неземними уявленнями „Апокаліпсиса”, книги спасіння.

1953-54, 1961-62.

З М І С Т

Господь віків і серцець	7
Уділ Закхея	10
Ключ до життя: тимчасового і вічного	13
„Що єсть істина?”	16
Будівничі науки і релігії	19
Будинок на піску і — на камені	21
Сокровенний образ	24
Духовний послух	27
Жона, одягнута в сонце	30
Причастя	33
Самопожертва Агнца	36
Свідки Голготи	39
Радість Пасхи	42
Божественна літургія	45
Корона празників	50
Прозріння сліпонародженого	53
Помилування Вартімея	56
Очищення прокажених	58
Порятунок біснுவатого	61
Полум'я Дамаску	64
Благовісник народів	67
Мати пророка	69
Правда „Неофітів”	72
Христос — Вседержитель	75
Віра і сучасний сумнів	78
До джерел	84

ОРЛИНА КНИГА

Таємниця символів	91
Сім церков	92
Відкрите небо	94
Сім печатей — на книзі	96
Судні сповіщення	97
Вихід звірів	99
Євангельський Сіон і ангели-провісники	101
Чаші гніву	101
Доля Вавилону і антихриста	103
Агнець і Церква	106
Білий вершник відкритого неба	107
Тисячоліття святих	109
Новий Єрусалим	110